

ΖΕΡΟΝΟΤΗ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΚΔ' • ΑΡ. ΦΥΛΛΟΥ 174 • ΙΟΥΛΙΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 2001 • ΤΑΜΟΥΖ - ΑΒ 5761

Η ηθική των σχηματισμένων κοινωνιών

Του ΧΡΗΣΤΟΥ Χ. ΜΑΛΕΒΙΤΣΗ

ΣΤΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΕΣ που το ιδεολογικό τους υπόβαθρο δεν έχει ακόμα πήξει σε ωρισμένα σχήματα, δηλ. στις κοινωνίες, που βρίσκονται στο στάδιο της πολιτιστικής ανελίξεως, μέσα στην ομαδική τους ψυχή συμβαίνουν σημαντικές τεκτονικού τύπου μεταβολές. Τις συνέχει δημιουργικός οίστρος, όπου οι ισχυρές προωθητικές δυνάμεις μεταλλάσσουν την ανηθικότητα (τη βάρβαρη ανηθικότητα) σε ηθική. Άλληλομάχονται σε σκληρό αγώνα η ηθική με την ζωώδη ανηθικότητα. Αλλά η ανηθικότης αυτών των εποχών έχει ένα χαρακτήρα γόνιμο, όχι στείρο. Είναι καταστάσεις εσωτερικών μεταστοιχειώσεων. Τότε είναι που η ηθική σαν υψηλό ιδανικό ξεκομίζει μέσα από την αβύσσα ψυχή αυτών των κοινωνιών. Από μια ψυχή φρέσκια, με ρωγμές και ανοίγματα και θεοβάδιστα περάσματα. Η ιδανική οργάνωση αυτών των κοινωνιών αρχίζει από την ψυχή τους, από μέσα τους. Τότε υφούνται και τα μεγάλα αναστήματα των ηθικών προσωπικοτήτων. Οι Εβραίοι της Εξόδου, αυτός ο θεήλατος λαός, που διῆλισε μέσα από την ευαίσθητη ψυχή του τους πνευματικούς χυμούς των πολιτισμών της Μέσης Ανατολής και έ-

δωσε τις συντεταγμένες της ηθικής ζωής του δυτικού πολιτισμού, ζητούσαν παράφορα τον λόγο του Θεού για να τους οργανώσει εσωτερικά, να μην τους αφανίσει η άνυδρη έρημος. Κι' έστειλαν τον Μωυσή προς συνάντηση του Θεού. Και ο Μωυσής έφερε το λόγο του Θεού, κι' ανάφλεξε το κοινωνικό σώμα με δημιουργικό πυρετό.

ΟΤΑΝ ομως όλη αυτή η εσωτερική δύναμη αποτεθεί στους θεσμούς και στις ωρισμένες αντιλήψεις και πίστεις, και μετασχηματιστεί η δημιουργική ψυχική μάζα κατά τις –λίγο ως πολύ– αρχικές προθέσεις, επέρχεται ταυτοχρόνως και μια εσωτερική εκτόνωση.

Η ΑΣΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ είναι εξωτερικά άρτια ωργανωμένη με θεσμούς, δίκαιο, καταστατικούς χάρτες κλπ. Έτσι εξαφανίστηκαν μια σειρά από εξωτερικές προκλήσεις προς τις δημιουργικές εσωτερικές δυνάμεις –κι' αυτές καταπίπτουν. Η ηθική ζωή είναι συγκεκριμένη, αναφέρεται στο πρόσωπο και στις προσωπικές σχέσεις. Η αστική οργάνωση είναι αφηρημένη. Η δράση του «κακού» δεν συλλαμβάνεται από τις ατομικές ηθικές συνειδήσεις, για να δοκιμασθούν. Επί παραδείγματι, στις

Συνέχεια στη σελ. 24

ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Το Εχάλ (Ιερό) της Συναγωγής Scuola Greca της Κέρκυρας, έργο του 17ου αιώνα. Φωτογραφία του Εβραϊκού Μουσείου Ελλάδος.

Ο Κοραής για τις μειονότητες

Του π. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

Η εποχή μας εκήρυξε σε όλους τους τόνους τα δικαιώματα του ανθρώπου ως μονάδας και ως μειονότητας. Ενας από τους διδασκάλους του γένους μας, και μάλιστα ο κράτιστος, μίλησε πρωιμότατα γι' αυτό το θέμα: ο Κοραής έκανε λόγο για τα δικαιώματα των μειονοτήτων, προτού ακόμη πάει στη Γαλλία και γνωρίσει τις διδασκαλίες των φιλοσόφων του Διαφωτισμού. Στη μετάφραση της Ορθοδόξου διδασκαλίας του Πλάτωνος Μόσχας πρόσθεσε υποσημειώσεις που αφορούσαν ειδικά τους Έλληνες αναγνώστες. Σε υποσημείωση συνέστησε με τη γνωστή του τέχνη να πάψουν οι βιαιοπραγίες κατά των Ισραηλιτών, αφού είναι τελείως αντίθετες προς το Ευαγγέλιο.¹

Σ ε πολλές παραλιες πόλεις της Μικράς Ασίας καθώς και στα νησιά κατοικούσαν Έλληνες ρωμαιοκαθολικοί· αρκετούς περιέλαβε το πρώτο ελληνικό κράτος. Γι' αυτούς συνιστά επανεύλημένως πολλά. Βασικό θεωρεί να εξασφαλίζεται η ελευθερία της συνείδησης και της λατρείας. Ρητά επίσης λέγει ότι και της ελληνικής πολιτείας πρέπει να μετέχουν, χωρίς καμία διάκριση εις βά-

ρος τους. Πάντως απαιτεί να είναι Έλληνες οι ποιμένες των Ελλήνων ρωμαιοκαθολικών, οι εκκλησίες και οι μονές τους να είναι ανάλογες προς το πλήθος των πιστών, να μην ασκείται καμία επιρροή εκ μέρους των δυτικών μοναχικών ταγμάτων. Έχει τη γνώμη ότι η πολιτεία πρέπει να ασκεί εποπτεία επί της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, ακριβώς όπως και επί της Ορθόδοξης, ώστε να μην υπάρξει κανένας

«Σημειώσεις εις το προσωρινόν πολίτευμα της Ελλάδος»

ποιμένας που θα προσπαθήσει να διευρύνει το χάσμα το οποίο υπάρχει μεταξύ των δύο Εκκλησιών. Ειδικά για τους ιησουνίτες φρονεί ότι δεν πρέπει να επιτραπεί η εγκατάστασή τους στην Ελλάδα, αφού ήταν γνωστές και η απέχθειά τους προς τον Διαφωτισμό και η τάση τους για προσηλυτισμό². Ελάχιστους βέβαια, κατά τον Κοραή, είχαν παρασύρει επί Τουρκοκρατίας στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία, αλλά θα άναβαν μίση και φανατισμός βλαβερότατους στο νεοπαγές κράτος με την όλη δράση τους. Ότι υπήρξαν ρωμαιοκαθολικοί που χάρηκαν όταν παραδόθηκε ξανά η Χίος στην Οθωμανική Αυτοκρατορία αποδεικνύει, κατά τον Κοραή, πόσο ολέθρια ήταν η επίδραση των δυτικών μοναχικών ταγμάτων³. Για να μην αδικήσουμε κανένα, και προπαντός τον Κοραή, που σκέφτεται σαν δημοκρατικός και αντικληρικαλιστής Γάλλος, πρέπει να θυμηθούμε τα εξής.

Τα δυτικά μοναχικά τάγματα πολεμούσαν αυτές ακριβώς τις αρχές που επρέσβευε ο Κοραής· η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία τότε υποστήριζε τις μοναρχίες καταπολεμώντας κάθε πρόσδο. Ήταν λοιπόν φυσικό ο κήρυκας της δημοκρατίας και του Διαφωτισμού, ο Κοραής, να καταπολεμήσει τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία και τους μοναχούς της. Πρέπει όμως να προστεθεί ότι οι καταστάσεις αυτές αποτελούν απώτερο παρελθόν για τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία. Ο Κοραής εξάλλου εθαύμαζε και επαινούσε ρωμαιοκαθολικούς ιερωμένους ενάρετους και θιασώτες του Διαφωτισμού, όπως ήταν ο αββάς Αυγήρος.⁴

Με βάση τις αρχές της ισονομίας, της δημοκρατίας και της δικαιοσύνης, στηλιτεύει και τον φανατισμό μεταξύ προτεσταντών και ρωμαιοκαθολικών που επικρατούσε στη Γερμανία και τις διακρίσεις εις βάρος των ρωμαιοκαθολικών της Ιρλανδίας.⁵

Γι' αυτά τα θέματα γράφει διεξοδικά στις Σημειώσεις εις το προσωρινόν πολίτευμα της Ελλάδος. Το πρώτο άρθρο του Συντάγματος αυτού γράφει ότι η «επικρατούσα θρησκεία» στην Ελλάδα είναι «η της Ανατολικής Ορθοδόξου Εκκλησίας», ενώ η κυβέρνηση «ανέχεται πάσαν άλλην θρησκείαν». Ο Κοραής σημειώνει ότι είναι άτοπο να ονομάζεται «επικρατούσα» η πίστη, της οποίας το «κράτος» είναι μόνο πνευματικό. Έπειτα είναι «υπερήφανο» να δηλώνουμε πως «ανεχόμαστε» την πίστη μικρότερων ομάδων, αφού όλοι μόνο στον Θέο οφείλουμε λόγο για τις πεποιθήσεις μας. Προσθέτει πολύ σοφά ότι, ενώ είναι ελεύθερη η λατρεία της κάθε θρησκείας και Εκκλησίας, πρέπει να αποβληθούν τα εξωτερικά στοιχεία ως μεταγενέστερα και αντίθετα με την πνευματικότητα της χριστιανικής λατρείας. Ονομαστικά αναφέρει τις λιτανείες στους δρόμους και το χτύπημα της καμπάνας⁶.

Το δεύτερο άρθρο του Συντάγματος, που Έλληνες θεωρεί από τους αυτόχθονες μόνον τους χριστιανούς, διασκευάζεται από τον Κοραή ώστε Έλληνες να θεωρούνται και οι Ιουδαίοι και οι μουσουλμάνοι που γεννήθηκαν στην Ελλάδα. Με βδελυγμία αποκρούει κάθε σκέψη για εκδίωξή τους, πράξη που είχε κάνει προ αιώνων η Ισπανία και ο Κοραής την αποκαλεί «φρικτή αδικία»⁷. Με ακρίβεια προσδιορίζει τα αίτια της έπαρσης των Τούρκων: είναι η μακραίωνη ηγεμονία και ο μουσουλμανισμός μαζί με την περιφρόνηση όλων των άλλων.⁸ Αίτιο της μεγαλαυχίας των Ιουδαίων θεωρεί τη σκληρή καταπίεση και τις αδικίες εκ μέρους των χριστιανών, καθώς και την πεποίθηση ότι αποτελούν τον «περιούσιο λαό». Εδώ διαμαρτύρεται άλλη μια φορά ο Κοραής για την απάνθρωπη και αντιχριστιανική συμπεριφορά των χριστιανών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας κατά των Ιουδαίων.⁹

Βλέποντας λοιπόν εμπόδια τόσο εκ μέρους των Τούρκων και των Ιουδαίων όσο και εκ μέρους των χριστιανών και πιστεύοντας ότι μόνον η παιδεία θα τους καθιστούσε πολίτες συνειδητούς της δημοκρατίας, προτείνει τα ακόλουθα. Στην ελληνική επικράτεια απαγορεύεται κάθε προσηλυτισμός. Μόνον το Ευαγγέλιο και η Ορθόδοξη Κατήχηση μπορούν να πείσουν, και θα βρίσκονται στα βιβλιοπωλεία. Ο κάθε καλοπροαίρετος, που θα τα διαβάσει, θα πεισθεί για την αλήθεια αν βλέπει να πραγματώνονται μέσα στη χριστιανική κοινωνία οι κατεξοχήν χριστιανικές επιταγές της ισονομίας και του σεβασμού του κάθε ανθρώπου.¹⁰

Αυτά βέβαια είναι αρνητικά μέσα για να πολεμήσει την αδικία και την υπέρβαση της κάθε πλευράς, αλλά ο Κοραής προσφέρει και σχέδιο, ώστε σταδιακά οι Τούρκοι και οι Εβραίοι που ζουν στην Ελλάδα να αποκτήσουν τα ίδια δικαιώματα με τους άλλους Έλληνες πολίτες. Για τους Τούρκους και τους Εβραίους που κατοικούν στην Ελλάδα ο Κοραής προτείνει κάθε νομική προστασία της ζωής και της περιουσίας τους. Τα παιδιά τους, αν φοιτήσουν στα ελληνικά δημόσια σχολεία, επιτρέπεται να εκλεγούν σε αξιώματα κατώτερα. Στα παιδιά αυτών, αν πάλι διδάχτηκαν στα δημόσια σχολεία, χορηγείται το δικαίωμα να εκλέγουν όλους τους άρχοντες και να αναλαμβάνουν ορισμένα λειτουργήματα. Στους Τούρκους και τους Εβραίους της τρίτης γενιάς «ήγουν εις εκείνους, όσων οι πατέρες και οι πάπποι εδιδάχθησαν εις χριστιανικά σχολεία τα κοινώς εκεί παραδιδόμενα μαθήματα», χορηγείται το δικαίωμα να εκλέγουν και να εκλέγονται σε όλα τα αξιώματα. Για τη δημόσια παιδεία που θα παρέχεται στα παιδιά των μουσουλμάνων και των Ιουδαίων πολύ σωστά λέγει ότι μόνον «την κατήχησιν» δεν θα περιλαμβάνει,

και ο διδάσκαλος ούτε με απλή παρακίνηση δεν θα πρέπει να τα θιγήσει να τη διδαχτούν¹¹.

Στην ένσταση ότι, αν εφαρμοστεί το σχέδιό του, θα συμβεί να κατέχουν τα ανώτατα αξιώματα της ελληνικής πολιτείας άνθρωποι που δεν πρεσβεύουν τον χριστιανισμό, αφού μάλιστα και η Αγγλία τότε απέκλειε από το βουλευτικό αξίωμα τους ρωμαιοκαθολικούς, ο Κοραής απαντά με χάρη και πειθώ: Όποιος θέλει να ταξιδέψει επιθυμεί πλοιάρχο έμπειρο αδιαφορώντας για τις πεποιθήσεις του. Όμοια και όταν οι πολίτες εκλέγουν τους κυβερνήτες της πολιτείας, πρέπει να αποβλέπουν μόνον στην ικανότητα και στην αρετή τους παραμερίζοντας κάθε εξέταση του δόγματος που ομολογούν.¹² Ο Κοραής διασαφεί επιπλέον ότι ο μουσουλμάνος και ο Ιουδαίος που γεννήθηκαν στην Ελλάδα και έλαβαν παιδεία ελληνική, που εμελέτησαν τους αρχαίους Έλληνες συγγραφείς, και αν θέλουν και το Ευαγγέλιο, κατά το ήθος ελάχιστα θα διαφέρουν από τους «γραικούς». ¹³ Εντέλει ως παράδειγμα ισονομίας και δικαιοσύνης ο Κοραής δεν προβάλλει την Αγγλία, που τότε απέκλειε Ιουδαίους και ρωμαιοκαθολικούς από τη Βουλή, αλλά «την πολιτείαν των αγγλαμερικανών», όπου κανείς δεν αποκλείεται λόγω της πίστης του από κανένα υπούργημα πολιτικό. Η εξέταση της πίστης, επιλέγει ο Κοραής, ανήκει μόνον στον Θεό, ενώ η εξέταση των πολιτικών προσόντων στους πολίτες που ψηφίζουν.¹⁴

Στο τέταρτο και πέμπτο άρθρο του Συντάγματος σημειώνει πάλι ο Κοραής τις δικές του προτάσεις, κατά τις οποίες δεν πρέπει να επιτρέπεται η άκριτη και εύκολη είσοδος στην Ελλάδα των ρωμαιοκαθολικών μοναχών, αν σκοπός τους είναι ο προσηλυτισμός. Τον προσηλυτισμό ο Κοραής τον θεωρεί, εκτός των άλλων, και ανεδαφικό, αφού οι μεν δυτικοί μοναχοί εμπόδιζαν τότε

Δικαιώματα των Μουσουλμάνων και των Εβραίων που ζουν στην Ελλάδα

**Δημοκρατικές
επιταγές
της εποχής, ηθική
του Ευαγγελίου
και της αρχαίας
ελληνικής
φιλοσοφίας.**

την ανάγνωση του Ευαγγελίου, το οποίο όμως και στο πρωτότυπο και σε μετάφραση κυκλοφορούσε ήδη μεταξύ των Ελλήνων. Για τους Έλληνες ρωμαιοκαθολικούς διδάσκει ότι «έχουν το δίκαιον να έχωσιν ιδίους ιερείς και ποιμένας [...] ομογενείς των, ήγουν γραικούς ή καν πολιτογραφημένους και τόσους μόνον, όσοι είναι ανάλογοι με τον αριθμόν των ποιμαινομένων».¹⁵

Με απόλυτη δικαιοσύνη ο Κοραής θέλει «τον λειτουργόν της δημοσίου παιδείας» να εποπτεύει τους ορθοδόξους ιερωμένους,¹⁶ τους ετεροδόξους,¹⁷ τους ορθοδόξους και τους ιμάμηδες.¹⁸ Η κάθε κοινότητα εκλέγει τους ιερωμένους ή τους λειτουργούς της από τα πιο μορφωμένα και ενάρετα μέλη της: επί της εκλογής όμως εποπτεύει ο «λειτουργός της δημοσίου παιδείας». Του λειτουργού αυτού καθήκον είναι να επαγρυπνεί, ώστε να μην ασκείται προστηλυτισμός εκ μέρους κάποιας ομολογίας εις βάρος άλλης, μήτε οι λειτουργοί της μιας να καταπολεμούν από τον άμβωνα τα δόγματα της άλλης, για να μη δημιουργούνται ταραχές και σύγχυση. Καθήκον της πολυπληθέστερης ομάδας, δηλαδή των ορθοδόξων, θεωρεί ο Κοραής το να εφαρμόζει αυτήν την ειρηνική συμπεριφορά προς τις άλλες ομάδες, που είναι μικρότερες, όπως διδάσκει το Ευαγγέλιο (Β' Τιμ. 2, 23).¹⁹

Οι αρχές που εισηγείται ο Κοραής αποτελούν σύνδεση των δημοκρατικών επιταγών της εποχής του, της ηθικής του Ευαγγελίου και της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας.²⁰ Ο πρακτικός νοος του Κοραή είχε διαγνώσει τη δύναμη του Ευαγγελίου για την ανάπλαση του ανθρώπου και της κοινωνίας. Αντίθετα λοιπόν προς άλλους δημοκρατικούς που εχώριζαν τελείως τη δημόσια εκπαίδευση από την κατήχηση και προσπαθούσαν να εξοστρακίσουν το Ευαγγέλιο από την κοινωνία, ο Κοραής υπέδειξε τη σύζευξη όλων αυτών.

Αλλά και ως προς τη σχέση της πολιτείας με τις Εκκλησίες και τις θρησκευτικές κοινότητες ο Κοραής καινοτομεί και υπερβαίνει πλήρως την εποχή του. Πράγματι, τότε επικρατούσε ο άκρατος καισαροπατισμός, όπως στην ομόδοξη Ρωσία και με παραλλαγές επουσιώδεις στις άλλες μοναρχίες, όπου ο ανώτατος άρχοντας ήταν και των εκκλησιαστικών ζητημάτων ο ύπατος ρυθμιστής, και μόλις μπορούσε να γίνεται λόγος για ανεξιθοησκία. Και σε αυτήν ακόμη τη Γαλλία επί δημοκρατίας ελάχιστα οι δημοκρατικές αρχές εποντάνευσαν στις σχέσεις της πολιτείας με τη ρωμαιοκαθολική ιεραρχία, που, ας γραφτεί ξανά, μεγάλο μέρος της ταυτίζόταν με τα παλαιά καθεστώτα. Αντίθετα, κατά το σύστημα του Κοραή, όχι μόνον αποκλείεται κάθε επέμβαση της πολιτείας στα εκκλησιαστικά και εισπήδηση της Εκκλησίας στα πολιτικά, αλλά και διαφυλάσσεται η αυτοτέλεια και το ανεπηρέαστο και της μικρότερης θρησκευτικής ομάδας.

Ο Κοραής προσδοκούσε ότι με την αμερικανική συμπεριφορά του κράτους προς τις Εκκλησίες και τις θρησκευτικές ομάδες, την επαγρύπνηση ώστε να μην καταπιέζεται καμία μειονότητα, μήτε να καταπατείται το δίκαιο κανενός πολίτη τουρκικής ή εβραϊκής καταγωγής, και τη φροντίδα για την πρόληψη του φανατισμού οι πολίτες σε λίγο χρόνο θα αισθάνονταν μέλη ισότιμα της νεοελληνικής κοινωνίας και τη φιλοπατρία ως δεσμό μεταξύ τους ισχυρότατο.²¹

Οι αρχές αυτές, που εισηγήθηκε ο Κοραής, λίγο προσέχτηκαν και ελάχιστα εφαρμόστηκαν.²²

* * *

1. Πλάτωνος μητροπ. Μόσχας, *Ορθόδοξος διδασκαλία...*, μεταφρασθείσα υπό Α. Κοραή, εκδ. Ι.Ε. Αθανασιάδου, Εν Τριπόλει 1870, σ. 125, σημ. 6. Ο ανταγωνισμός ανάμεσα σε Έλληνες και Εβραίους για την κυριαρχία στο εμπόριο εγέννησε και φανατισμό. Ο Κοραής πάντως, από τη νεαρή του

ηλικία, είδε με συμπάθεια τους Εβραίους της Σμύρνης και άρχισε να σπουδάζει εβραϊκά, καθώς μας λέγει στην αυτοβιογραφία του. Βλ. Αδ. Κοραής, *Προλεγόμενα στους αρχαίους Έλληνες συγγραφείς και η αυτοβιογραφία του*, ΜΙΕΤ, Αθήνα 1984, σ. ιστ'-ις. Η Όλγα Βατίδου (*Ρωμανάκια και παλιά Σμύρνη*, Αθήνα 1965, σ. 101 - 102, 183 - 187) μιλάει για μεμονωμένα περιστατικά φανατισμού των Ελλήνων κατά των Εβραίων, το ίδιο και ο Κοσμάς Πολίτης στο μυθιστόρημα του *Στου Χατζηφράγκου* (Αθήνα 1963, σ. 44 - 51, 274 - 282), όπου παρουσιάζονται πραγματικά περιστατικά, λογοτεχνικά αναπλασμένα.

2. Βλ. Αδ. Κοραής, *Προλεγόμενα στους αρχαίους...*, τόμ. Δ', ΜΙΕΤ, Αθήνα 1995, σ. 192 - 200 (στον πρώτο τόμο των Ατάκτων).

3. Βλ. Αδ. Κοραής, ό.π., σ. 199, σημ. 1. Πρβλ. και *Συμβουλή τριών επισκόπων...*, Λονδίνο (πραγματικά Παρίσι) 1820, σ. 69, σημ. 73.

4. Βλ. Αδ. Κοραής, *Προλεγόμενα στους αρχαίους...*, ΜΙΕΤ, Αθήνα 1984, σ. 291 (στην έκδοση του Ισοκράτη).

5. Βλ. Αδ. Κοραής, ό.π., σ. 324, σημ.

6. Αδ. Κοραής, *Σημειώσεις εις το προσωρινόν πολίτευμα της Ελλάδος του 1822 έτους*, εκδ. Θ. Π. Βολίδου, Εν Αθήναις 1933, σ. 3 - 8. Το *Προσωρινόν πολίτευμα* σε δεύτερη έκδοση «Εν Κορίνθῳ αωκβ', α' Ανεξαρτησίας» κυκλοφόρησε τότε, και φωτομηχανική επανέκδοσή του φρόντισε η Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία Ελλάδος, Αθήναι 1972, σ. 5.

7. Αδ. Κοραής, *Σημειώσεις...*, σ. 10.

8. Ο.π., σ. 12.

9. Ο.π., σ. 12 - 14.

10. Ο.π., σ. 14 - 15.

11. Ο.π., σ. 16 - 17.

12. Ο.π., σ. 17 - 18.

13. Ο.π., σ. 18.

14. Ο.π., σ. 19 - 20.

15. Ο.π., σ. 24 - 25. Πρβλ. *Προσωρινόν πολίτευμα...*, σ. 6.

16. Αδ. Κοραής, *Σημειώσεις...*, σ. 61.

17. Ο.π., σ. 61.

18. Ο.π., σ. 62.

19. Ο.π., σ. 61 - 62. Ο Κοραής τελειώνει με την παραίνεση: «Εις ημάς μάλιστα τους ορθοδόξους προτάσσει η θρησκεία να δίδωμεν το σωτήριον τούτο παραδειγμα της ειρήνης εις τους λοιπούς, αποφεύγοντες ό,τι δύναται να γεννήσῃ πολέμους και μάχας», και παραπέμπει στο βιβλικό χωρίο.

20. Το σχέδιο για την πλήρη ένταξη των μειονοτήτων στη νεοελληνική κοινωνία δια μέσου της παιδείας και για την ισότιμη συμμετοχή στην εθνική ζωή εμπνεύστηκε ο Κοραής ιδίως από τον Ισοκράτη. Αυτός έγραψε για την πόλη των Αθηνών ότι «[...] το των

Ελλήνων όνομα πεποίηκε μηκέτι του γένους αλλά της διανοίας δοκείν είναι, και μάλλον 'Ελληνας καλείται τους μη παιδεύσεως της ημετέρας ή του της κοινής φύσεως μετέχοντας» (*Πανηγυρικός 50e - 51*). Βέβαια ο Κοραής παρασκευάζοντας την έκδοση του ρήτορα δεν εσημείωσε τίποτε σχετικό στον οικείο τόπο (τόμ. Β, σ. 36 - 37), διότι το 1807 δεν είχαν ακόμη προβάλει αυτές οι ανάγκες.

Οσον αφορά τώρα τη χριστιανική του πίστη, πρέπει να προσέξουμε την ομολογία στην οποία προβαίνει γράφοντας ένα από τα σημαντικότερα έργα του, με το οποίο αποσκοπούσε στη θεραπεία πλημμελημάτων της Ανατολικής και της Δυτικής Εκκλησίας των ελληνικών χωρών. Γράφει λοιπόν στα προλεγόμενα της *Συμβουλής τριών επισκόπων*: «[...] Λέγω πρώτον εις απολογίαν μου, ότι είμαι τέκνον της Ανατολικής Εκκλησίας, εις αυτήν γεννημένος, με αυτήν ενωμένος, και το αυτό Σύμβολον της πίστεως ομολογών» (*Προλεγόμενα στους αρχαίους...*, τόμ. Δ', ΜΙΕΤ, Αθήνα 1995, σ. 18 - 19). Από τη σ. 20 κ.έ. αναπτύσσει πως και η «φιλοσοφία» βοηθεί στην εξαφάνιση των καταχρήσεων. Από τις τρεις πηγές λοιπόν αντλεί πάντοτε ο Κοραής.

21. Όπως ορτά το λέγει ο Κοραής συμβουλεύοντας τη λήψη όλων αυτών των μέτρων: «[...] Τούτο είναι όχι μόνον δίκαιον, αλλά και συμφέρον εις ημάς, επειδή φιλιώνομεν όλους και εχθρούς και ξένους, και τους δένομεν με της κοινής γλώσσης τον δεσμόν εις τους νόμους της πολιτείας μας» (*Σημειώσεις εις το προσωρινόν πολίτευμα...*, σ. 58).

22. Τα πιστοποιεί αυτά η Εκκλησία της Ελλάδας, της οποίας η χειραφέτηση από το Πατριαρχείο στηρίζητηκε στις υφηγήσεις του Κοραή. Επειδή όμως η όλη διοργάνωσή της έγινε μέσα στο πλαισίο της μοναρχίας, θεσμοί και μέτρα δημιουργήθηκαν. Έτσι ο εκκλησιαστικός οργανισμός, υποταγμένος στον αυταρχισμό, τον αφομοίωσε. Ερμηνεύεται επομένως γιατί η νεοελληνική Εκκλησία βαρύνεται από τα ιεροεξεταστικά άγη του διωγμού κατά του Καΐζη, των ακολούθων του Μακράκη, των οπαδών του παλαιού ημερολογίου.

Την αξία των απόψεων του Κοραή έρχεται να επικυρώσει η εξέλιξη του ζητήματος της Κύπρου, όπου δεν καταβλήθηκε προσπάθεια να προσεγγίσουν οι κοινότητες του νησιού η μία την άλλη και να αναπτυχθεί κοινός πατριωτισμός, που θα απέτρεπε κάθε επέμβαση τρίτων. Το βιβλίο του Νιαζί Κιζιλγιουρέκ, *Κύπρος: το αδιέξοδο των εθνικισμών*, Αθήνα 1999, είναι πολυτιμότατο.

[Η παραπάνω μελέτη δημοσιεύτηκε στη **Νέα Εστία**, τεύχος 1734/ Μαΐου 2001]

Η Εβραϊκή Κοινότητα της Κέρκυρας

Αναδημοσιεύουμε στις επόμενες σελίδες τη δυσεύρετη ιστορική μελέτη του Ιωάννου Α. Ρωμανού για την Εβραϊκή Κοινότητα της Κέρκυρας.
Από την Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια (τόμος ΚΑ)
μεταφέρουμε το βιογραφικό σημείωμα του συγγραφέα.

Ρωμανός Ιωάννης Έλλην ιστορικός και φιλόλογος, γεννηθείς και αποθανών εν Κερκύρᾳ (1836 - 1892). Τα πρώτα γράμματα εδιδάχθη εν Κυθήραις, ένθα ο πατήρ του Ανδρέας Ρωμανός διετέλει κυβερνητικός υπάλληλος της Ιονίου Πολιτείας. Μετά τούτο εμαθήτευσεν εν τω σχολείω της Ιονίου Ακαδημίας, έχων διδασκάλους τον Σακελλαρόπουλον και τον Χ. Φιλητάν, αλλ' ο κυρίως χαράξεις την οδόν της επιστημονικής του πορείας ήτο ο Μουστοξύδης. Ο Ρωμανός εδίδαξεν επί τριάκοντα ἔτη εν Κερκύρᾳ ως διδάσκαλος (1857 - 1863), ως καθηγητής του γυμνασίου (1863 - 1882) και ως γυμνασιάρχης (1882 - 1892). Εν Κερκύρᾳ μονίμως διαμένων, συνέγραψε πάντα τα ἔργα του, τα οποία δεν είναι μεν πολλά, αλλ' ικανά ὄπως καταδεῖξωσι το επιστημονικόν πνεύμα, ὅπερ καθωδήγει αυτόν εἰς τας ερεύνας του. Αι κυριώτεραι των μελετών του είναι αι εξῆς: «Γρατιανός Ζώρζης, αυθέντης Λευκάδος», ον μετέφρασεν εκ της μεσαιωνικής ιστορίας της Ελλάδος της υπό του Καρόλου Χόπφεν τη γερμανική εγκυκλοπαΐδεια των Ersch και Cüster δημοσιευθείσης. Του ἔργου, εκδόθεντος εν Κερκύρᾳ τω 1870, προέταξεν εκτενή ιστορικήν μελέτην του περὶ της εν Ελλάδι φραγκοκρατίας και των παλατίνων κομίτων Ουρσίνων, αυθεντών Κεφαλληνίας και Ζακύνθου, μετά εξεζητημένης αβρότητος επανορθών εν αυτῇ πολλά των ημαρτημένων υπό του Χόπφεντος ιστοριθέντων. Και το μεν μεταγλωττισθέν απόσπασμα του Χόπφεν σύγκειται εκ 13 εν ὀλω σελίδων, η δε πρωτότυπος του Ρωμανού συγγραφή, η προταχθείσα ως εισαγωγική μελέτη εκ 292, αποτελούσα ἔργον υγιεστάτης ιστορικής κριτικής και ξηλευτής πολυμαθείας, ὅπερ αμέσως ανέδειξε τον συγγραφέα ἐνα των σκαπανέων της παρ' ήμιν μεσαιωνοδιφικής επιστήμης. Άλλαι του πραγματείαι είναι αι ακόλουθοι: Η «Ιστορία του δεσποτάτου της Ηπείρου», ήτις εξεδόθη μετά τον θάνατόν του υπό των οικίων του το 1895, επιστασία Λαυρεντίου Βροκίνη, το ἀρθρον «Ατίγλα» (Αντικύθηρα) εν τω εγκυκλοπαιδικῷ λεξικῷ Γουλ. Μπαρτ και Ν.Γ. Πολίτου, ὅπερ ἀρθρον είχεν ατελέστερον προεκδοθή και εν τη «Πανδώρᾳ», αποτελούν αριστην περὶ της νησίδος ταύτης μονογραφίαν, «Ανδηγανικόν δίπλωμα του Τραντίνου ηγεμόνος Φιλίππου του Β'»,

περιέχον μετάφρασιν χρυσοβούλλου Μιχαήλ του Β' δεσπότου της Ηπείρου (εν τω β' τόμω του «Δελτίου της Ιστορικής και Εθνολογικής εταιρείας» και εν ιδίῳ φυλλαδίῳ), «Περὶ Βουθρωτού» (εν τω γ' τόμω του αυτού δελτίου), «Η Εβραϊκή κοινότης της Κέρκυρας» (εν τω περιοδ. «Εστία», Ιούνιος 1891) και η διατοιβή αύτη είχεν ατελέστερον προεκδοθή εν τω «Αττικώ ημερολογίω» του 1872. «Δημοσία κερκυραϊκή πράξις περὶ αποδόσεως εθελοδούλων εκ Βαγεντίας της Ηπείρου, δυναστεύοντος εν Κέρκυρᾳ του Ταραντίνου ηγεμόνος Φιλίππου του Β'», (εν Κέρκυρᾳ 1882), «Βίος Μαξίμου του Μαργονίου» (εν εφημ. Αθηνών «Έλλην», αριθ. 32 και 33 του 1858), «Επιτύμβιον κερκυραϊκόν επίγραμμα» (εν ταις «Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts in Athen», τ. Β', 1871), «Περὶ του εν Κέρκυρᾳ τιμαρίου των Αθιγγάνων», εν τοις Κερκυραϊκοίς ανεκδότοις του Σπ. Π. Λάμπτου (Αθήναι 1882, σ. 63 κ. εξ.), «Περὶ Ιάσονος και Σωσιπάτρου» (εν τη εν Κέρκυρᾳ εφημ. «Φιλόπατρις» της 5 και 11 Μαΐου 1883), «Περὶ Κερκυραίων λογίων» (αντ. φύλλω της 25 Ιουνίου 1883), «Τιμητήριος κερκυραϊκή επιγραφή» (εν τω «Ρήγα Φεραίω» της Κέρκυρας της 27 Ιανουαρίου 1880), καθώς και άλλα ελάσσονα φροντίσματα, αν πολλά μετεγλωττισθησαν ιταλιστί και γαλλιστί. Πολύτιμοι δ' είναι αι συμβολαί του Ρωμανού αι απαντώσαι πολλαχού της «Bibliographie Ionienne» των Legrand - Pernot. Δυστυχώς η κατά τους μέσους αιώνας ιστορία της Κέρκυρας, περὶ ην από πολλού ο Ρωμανός ησχολείτο, δεν είχε λάβει ακόμη την προσήκουσαν μορφήν, αλλ' έμεινεν εν τοις χειρογράφοις του εις κατάστασιν απλών σημειωμάτων, καθώς και ουκ ολίγον ἄλλο πολύτιμον ιστορικόν υλικόν, ὅπερ είχεν αποθησαντοί ο ακάματος Κερκυραίος λόγιος (πρβλ. πρακτικά του εν Κέρκυρᾳ πρώτου Πανιονίου Συνεδρίου, 20 - 22 Μαΐου 1914, εν Αθήναις 1915, σ. 305).

Δ.Π. Πασχάλης

Η ΕΒΡΑΪΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΣ

Τ Η Σ

ΚΕΡΚΥΡΑΣ

ΥΠΟ

ΙΩΑΝΝΟΥ Α. ΡΩΜΑΝΟΥ

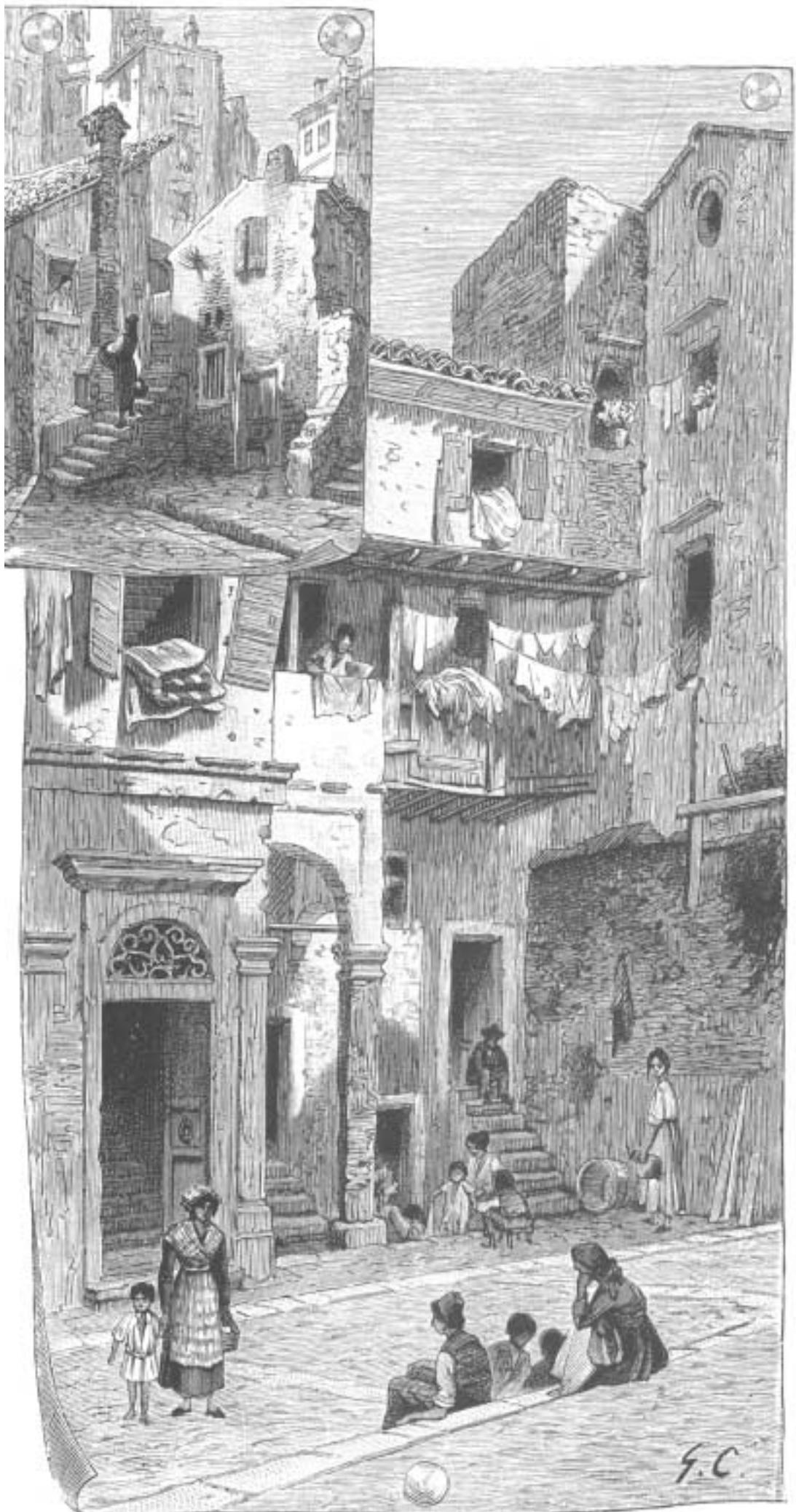
(Άναπτυγματική έκδοση της Εργασίας)

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΟΥ «ΑΣΤΕΩΣ».

1891

Η ΕΒΡΑΪΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΣ ΤΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ

Τ' π. δ.

ΙΩΑΝΝΟΥ Α. ΡΩΜΑΝΟΥ

[Άνατύπωσις ἐκ τῆς «Ἐστίας»].

Πρὸς λιθόνοτον τῆς πόλεως Κερκύρας τὸ μέρος τὸ συγορίζον μετὰ τῶν ἀρχαίων καὶ πτῶσιν ἀπειλούντων Βενετικῶν ὄχυρωμάτων, ἣτινα κείνται παρὰ τῇ Βασιλικῇ πύλῃ (Porta Reale) καὶ τῇ ὁδῷ Σχυλεμβουργίου, διῆκον δὲ μέχρι τῆς ὁδοῦ Παλαιολόγου, ἐν οὐ μικρῷ ἀποστάσει τῆς ἐν Σπηλαίᾳ πύλης, ἀποτελεῖ τὴν καλουμένην ἔδρα τῶν συνοικίαν, ἐν ᾧ ἀπὸ δύο ἡδη αἰώνων συνοικοῦσιν οἱ ἐν Κερκύρᾳ πρεσβεύοντες τὸ Ἰουδαϊκὸν θρήσκευμα. Ἡ συνοικία αὕτη, τὸ περιπτημόριον οὖσα τῆς ὅλης πόλεως Κερκύρας, ἔχει πληθυσμὸν πεντακισχιλίων ἀνθρώπων, οἵτινες, μόλις καὶ μετὰ βίας χωροῦντες ἐν τῷ πρώην ὥρισμένῳ αὐτοῖς πρὸς κατοικίαν χώρῳ, ἐκτείνονται δισημέραι εἰς τὰς γειτονευούσας συνοικίας. Ἡ δῆμος τῶν πολυορθόφων, πεπυκνωμένων καὶ ἀρχαῖκῶν οἰκιῶν, αἱ μακραὶ καὶ στεναὶ ὁδοί, διασταυρούμεναι ὑπὸ στενοτέρων ἄλλων, ἐν αἷς ὁ ἀήρ εἰσπνέται βαρὺς καὶ νοσούδης, ἡ ζενοπρεπῆς τῶν κατοίκων μορφὴ, καὶ μάλιστα τῶν γυναικῶν, ὃν αἱ μέν, μικρόσωμοι, μελάγχροες καὶ ἔλικωπες, ἀναπολοῦσι τὰς φλογερὰς ἄμμους τῆς ἐρήμου, ἐν ᾧ διέτριψαν οἱ πατέρες αὐτῶν, αἱ δέ, λευκαί, σφηκώδεις καὶ ύγροφθαλμοί, μαρτυροῦσιν εὐγενεστέραν καταγωγὴν καὶ ἀδροτέραν δίκιταν, ἡ παράδοξος τῶν κατοίκων γλώσσα, ἡς ποιοῦνται χρῆσιν πρὸς ἄλλήλους διαλεγόμενοι, διεγείρουσιν ἐξ ἀνάγκης τὴν περιέργειαν τῶν ἐπισκεπτομένων τὴν συνοικίαν ταύτην, οἵτινες ἀποροῦντες ἐρωτῶσι: πῶς εὑρέθη τῶν ζένων τούτων ἡ ὄμάς ἐν τῷ μέσῳ χώρας ἐλληνικῆς, πότε καὶ πόθεν ἦλθον, τίς ἡ διάλεκτος αὐτῶν. τίνες αἱ τύχαι τῶν δυσμοίρων τούτων ἀνθρώπων, οἵτινες φέρουσιν ἔτι τὰ ἔχην προγενενεστέρας ταπεινώσεως καὶ ἀνισότητος, ἡτις ἥρθη μόλις ἐπ' ἐσχάτων.

Τῶν ἀποριῶν τούτων ἡ ἐπίλυσις ὅσον σπουδαία καὶ περίεργος, τοσοῦτον εἶναι καὶ δυσχερῆς· θέντε οὐδὲν τὸ παράδοξον ἐὰν περὶ τῶν ἐν Κερκύρᾳ Ἐβραίων πολλὰ καὶ ψευδῆ οὐ μόνον ἐρεύθησαν καὶ ἐγράφησαν, ἀλλά, τοῦθ' ὅπερ χειρον, καὶ ἐπιστεύθησαν καὶ ἐπανελήφθησαν. Τὰ στενὰ τῆς παρούσης πραγματείας ὅρια δὲν ἐπιτρέπουσι τὴν λεπτολόγον ἐξέτασιν καὶ τὸν αὐτοτρόποδὸν ἔλεγχον τῶν ἐσφαλμένων περὶ Ἐβραίων διθεισῶν πληροφοριῶν, ἀλλ' ἡ ἀναίρεσις μιᾶς καὶ

(1) Ἀργυριολ. ΙΓ' 2.

Ἡ ἑβραικὴ κοινότης τῆς Κερκύρας

ρώματικῶν χρόνων, ὡς περὶ βεβαίου γεγονότος, καὶ εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀπέδωκαν τὰ δικαιώματα καὶ προνόμια, ὡν μνεῖα γίνεται ἐν τοῖς ἑβραικοῖς ἑγγράφοις τῆς ΙΔ' ἑκατονταετηρίδος.

Οὐτὶ ἀπὸ χρόνων ἀρχαιοτάτων οἱ ἑβραῖοι ἦσαν πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος κατωκισμένοι, οὐδεὶς ἀγνοεῖ. Ὁτι ὅμως δεὶς Κέρκυραν ἀποικισμὸς αὐτῶν δὲν εἶναι προγενέστερος τῆς ΙΒ' ἑκατονταετηρίδος ἔχομεν περὶ τούτου μαρτυρίαν βεβαίαν καὶ ἀναμφίλεκτον. Ὁ Ραββίνος Βενιαμίν ὁ ἐκ Τουδέλης τῆς Ἰσπανίας, ὅστις μετέβη κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἵνα ἐπισκεφθῇ τὰς διαφόρους ἑκεὶ ὑπαρχούσας συναγωγὰς καὶ ἔξετάσῃ τὴν κατάστασιν τῶν ἑαυτοῦ δρμοθρήσκων, διηγείται ὅτι εὗρε μέγχ πλῆθος ἑβραίων ἐν Ἑλλάδι. Ὁ δὲ κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἐπισκεφθεὶς ὡσπάτως τὴν Ἑλλάδα Ραββίνος Πεταχίας ἐκ Regensburg βεβαίοι ὅτι τοσαῦται ἦσαν αἱ ιουδαϊκαὶ κοινότητες ἐν τῇ χώρᾳ, ὥστε ὀλόκληρος ἡ Ιαλαιστίνη δὲν ηδύνατο νὰ περιλάβῃ ἄπαντας τοὺς ἐν Ἑλλάδι κατοικοῦντας ἑβραίους (2). Καὶ ὅμως ἐν ᾧ δὲ Βενιαμίν εὑρεν ἐν Ἀρτη μὲν ἑκατὸν ἑβραίους, ἐν Ηλάτραις δὲ πεντήκοντα, ἐν Ναυπάκτῳ ἑκατόν, ἐν Κορίσῃ διακοσίους, ζῶντας ἀπὸ τῆς γεωργίας, ἐν Κορίνθῳ περὶ τοὺς τριακοσίους, ἐν Θήραις δισχιλίους, οἵτινες ἦσαν οἱ κάλλιστοι τῆς Ἑλλάδος μεταξουργοὶ καὶ πορφυροθάφοι, ἐν Εύβοίς διακοσίους, δὲ αὐτὸς περιηγητὴς δὲν εὗρεν ἐν Κερκύρᾳ εἰμὴ ἔνα καὶ μόνον ὄγκον μάχτη Ιωσήφ, βραφέα τὴν τέχνην (3). Ὅτε δὲ Βενιαμίν ἐπεισέφθη τὴν Κέρκυραν, ἡ νῆσος διετέλει οὖσα ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας Ρογερίου, ὅστις ἐγένετο κύριος τῆς Κερκύρας ἐν ἔτει 1147 τῇ βιοθείᾳ τῶν ἐν αὐτῇ Γυμνῶν, ἀνδρῶν τοῦ συρφετῶδος ὄχλου, ἔτέρων sans-culottes τῶν Βζαντινῶν χρόνων, ἀλλ' ἔμελλε πρὸ τῆς λήξεως τοῦ 1149 νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὸν νόμιμον αὐτῆς δεσπότην, τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντινούπολεως Μανουὴλ τὸν Κομνηνόν. Ἐν τῇ ἐπομένῃ δὲ ΙΓ' ἑκατονταετηρίδι, ὅτε τῆς νῆσου τὴν κατοχὴν ἔλαβον οἱ ἐκ Νεαπόλεως Ἀνδηγαοὶ βασιλεῖς, οἱ ἑβραῖοι φαίνονται ἐν Κερκύρᾳ πολυάριθμοι. Ἐάν ἡλθον οὕτοι ἐκ τῆς Ἀνατολῆς ἢ τῆς Δύσεως ἀγνοοῦμεν. Πιθανωτέρως ὅμως φαίνεται ἡ ἐξ Ἀνατολῆς καταγωγὴ αὐτῶν, μεταβάντων εἰς Κέρκυραν κατ' ὀλίγον εἴτε χάριν ἐμπορίας, εἴτε πρὸς ἀποφυγὴν δεινοτέρων καταδίωκεων. Ἡ δὲ ἐξ Ἀνατολῆς προέλευσις τῶν πρώτων εἰς Κέρκυραν ἀποικησάντων ἑβραίων εἰκάζεται ἐκ τε τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἢν καὶ μόνην ἐλάλουν οἱ ἀρχαιότατοι

τῶν ἐν Κερκύρᾳ ἑβραίων, καὶ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς καλουμένης συναγωγῆς, ἥτις καὶ ἀρχαιοτέρα θεωρεῖται καὶ περιλαμβάνει τὰς ἀρχαιοτάτας ἑβραϊκὰς οἰκογενείας.

Οὐχὶ ἀδέξιον δὲ τοις; νὰ προσθῶμεν ἐνταῦθα ὅτι ὁ ἐπιχείως διευθύνων τὸ τμῆμα τῶν ἐν τῇ Βονδλητίανῃ τῆς Ὀξωνίκης Βιβλιοθήκη ἀνατολικῶν χειρογράφων κ. R. Neubauer ἀνεκοίνωσε τῷ ἡμετέρῳ πολυμυθεστάτῳ φίλῳ καθηγητῇ Σ. Λάμπρῳ, ὅτι τὸ πρῶτον κείμενον πλῆρες ἐν τῇ δημοτικῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ καὶ ἐν πεζογραφίᾳ γνωστὸν μέχρι τουδε, εἶναι μετάφρασις εἰς τὴν καθημιλημένην τῶν βιβλίων τοῦ Ἰωνᾶ πρὸς χρήσιν τῆς ἐν Κερκύρᾳ Συναγωγῆς· ἡ μετάφρασις δὲ αὕτη, σωζόμενη ἐν τῇ Βονδλητίανῃ καὶ γεγραμμένη διὰ χρηστήρων ἑβραϊκῶν, ἀνάγεται μὲν ὑπὸ τοῦ κ. Neubauer εἰς τὸν ΙΒ' αἰῶνα, ἀλλ' ἐξ ὅσων εἴπομεν δέον ν' ἀναχθῇ ὄρθότερον εἰς τὴν ἐπιστάσαν ΙΓ' ἑκατονταετηρίδι (4).

Ἡ ἐν Κερκύρᾳ κατάστασις τῶν ἑβραίων ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς τῶν Ἀνδηγαυῶν κυριαρχίας, τουτέστιν ἀπὸ τῆς ΙΓ' ἑκατονταετηρίδος, ὅτο μὲν οἰκτρά καὶ ἀξιοδάκρυτος, οὐχὶ ὅμως καὶ τοσοῦτον, ὃσον ἐν τῇ λοιπῇ Εὐρώπῃ, ὅπου ἡ μιτσαλοδοξία κορυφωθεῖσα ἐπέβαλεν εἰς τοὺς ταλαιπώρους ἑβραίους ποινὰς ὑπερβάσας κατὰ τὴν ὀμότητα καὶ αὐτὰ τὰ ὑπὸ τῶν τυράννων τῆς Ρώμης ἐπιβληθέντα ποτὲ τοῖς Χριστιανοῖς φοβερὰ μαρτύρια. Ἐν ἀδικλείπτῳ μὲν φόβῳ διατελοῦντες, ἀλλὰ καὶ περίσκεπτοι σύντες οἱ ἑβραῖοι τῆς Κερκύρας ἐφρόντιζον νὰ λαμβάνωσι παρὰ τῶν ἐκάστοτε δύναστῶν τῆς νήσου προνομιακὰ διπλώματα, ἵνα κανὸν ἐν μέρει μετριάσωσι τὰς αἰπότες κατ' αὐτῶν ἐνεργουμένας βιαιοπραγίας καὶ περιφρουρήσωσιν ἐκατοὺς ἀπὸ μειζόνων ἔτι κινδύνων. Τοιαῦτα ὑπὲρ τῶν ἑβραίων διατάγματα ἐξέδωκαν οὐκ ὀλίγα οἱ Τάραντῖνοι ἡγεμόνες, διότι Φίλιππος δὲ ἐκ Τάραντος, αὐθέντης Κερκύρας, ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς συζύρου Λίκατερίνης, ἐπιτίτλου αὐτοκρατείρους Κωνσταντινουπόλεως, ὑπὸ οἴκτου πρὸς τοὺς ἐν Κερκύρᾳ ἑβραίους ἔγραψεν αὐτηρὸν διάταγμα τῇ 23 Νοεμβρίου 1317, καὶ ἐτερον τῇ 12 Μαρτίου 1324, Ἰγδικτ. Ζ' (5), σπως ἀνακουφίσῃ τὰς αφορήτους αὐτῶν ταλαιπωρίας. Βραδύτερον δὲ Ροβέρτος δὲ ἐκ Τάραντος, ἐπίκληρος τῇ ἀρχῇ τοῦ Φίλιππου, καὶ ἡ τοῦ Ροβέρτου γέρα Μαρία, ἡ ἐν Bourbon ἀσκήσασα ἐν Κερκύρᾳ ἐξουσίαν κατὰ τὸ πρῶτον τῆς χρησίας αὐτῆς ἔτος, ἀπὸ μηνὸς Σεπτεμβρίου τοῦ 1364 μέχρι μηνὸς Μαρτίου

(4) S. Lambros, Collection de Romans Grecs, Paris, 1880. σ. VIII.

(5) Τοῦ πρώτου μνεῖα γίνεται ἐν τῷ ὄψιατέρῳ τῆς Μαρίας διατάγματι, περὶ οὐ κατωτέρω τῷ ἐτερον δὲ παρετίθετο ὀλόκληρον ἐν νεωτέρῳ διατάγματι Φίλιππου τοῦ Β' (Buchon, Nouvel. Recherches histor. A' σελ. 408. Mustoxidi, Cose Corciresi. σ. 445).

(2) Ersch und Gruber, Allgem. Enc. Tόμ. 85, σελ. 161.

(3) The itinerary of Rabbi Benjamin of Tudela. Translated and edited by A. Asher. London and Berlin, A. Asher et co. 1840. Tόμ. A' σ. 45-46.

Ἡ ἑρδαῖκὴ κοινόνης τῆς Κερκύρας

τοῦ 1365, ἐπεκύρωσαν τὰ τοῦ Φιλίππου ὑπὲρ τῶν Ἐβραίων διατάγματα (6). Καὶ πάλιν ὁ τοῦ Ῥοδέρτου διάδοχος καὶ ἀδελφός, Φίλιππος ὁ Β', ὅμωνύμως τῷ πατρὶ καλούμενος, διὰ διατάγματος ἐν Τάραντῃ ἐκδοθέντος τῇ 14 Δεκεμβρίου 1370, Ἰνδικτ. Θ', προεπάθησε καὶ αὐτὸς, ἀλλ᾽ ἵσως εἰς μάτην, νὰ διαφυλάξῃ τοὺς Ἐβραίους ἀπὸ τῶν συνεχῶν ἐπηρειῶν, ἐπικυρώσας τὰ ὑπό τε τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ ἀδελφοῦ γενόμενα προγενέστερα δικτάγματα (7). Τέλος δὲ Ἰωάννα ἡ ἔξι Ἀνδριγαύδων εξέδωκε καὶ αὐτὴ αὐτηρότατα διατάγματα πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ταλαιπωρουμένων Ἐβραίων (8). Τὰ προνομιακὰ ταῦτα ἔγγραφα ἐσώζοντο ἄλλοτε ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Συναγωγῆς, ἀλλ' εἰς ἡμετέραν γνῶσιν περιηλθε τοῦ μὲν ἐν ἔτει 1324 ὑπὸ Φιλίππου ἐκδοθέντο; ἔγγράφου μόνου ἀκριβῆς πεօίληψις, διασωθεῖσσα ὑπὸ τοῦ περικλεοῦς Μουστοζύδου ἐν Ἑλληνομνήμονι, περιέχουσα δὲ κατὰ γοάρμα τάδε (9). «Μεταξὺ τῶν ἄλλων ὑπομνημάτων, »τῶν ἐν τῇ Συναγωγῇ τῶν Ἐβραίων τῆς Κεραύρχας φυλαττομένων, σώζεται ἐπιστολὴ τοῦ »Ταραντίνου ἡγεμόνος Φιλίππου. Διὰ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης, ἀπευθυνομένης πρὸς τὰς ἐν Κεραύρχῳ ὑπὸ αὐτοῦ τεταγμένας ἀρχές, λογίζεται »χριαὶ ὕβριν καὶ κηλίδα προστριβομένην εἰς τὴν »ἡγεμονίαν αὐτοῦ, τὴν μάταιόν τινας ὅσων ἐκείνος »ὑπὸ φιλανθρωπίας είχε διατάξει ὑπὲρ τῶν Ἰου- »δαίων τῆς πόλεως καὶ υἱῶν Κεραύρας. Οἱ ἀξιω- »ματικοὶ αὐτοῦ διήρταζον καὶ κλίνας καὶ ιμάτια »καὶ σκεύη καὶ κτήνη τῶν ἀνθρώπων τούτων, »καὶ χυτολογοῦντες βίζ συγκατέλεγον αὐτοὺς »ἀμίσθιους εἰς τὰ πληρώματα τῶν δηλιζομένων »πολεμικῶν πλοιών κατηγάκαζον ν' ἀναβαίνω- »σιν εἰς τὰ δικαστήρια καὶ νὰ ἐπιτελῶσιν ἔργα »τὰς ἡμέραις τῶν Σαββάτων καὶ τῶν ἄλλων αὐ- »τῶν ἑορτῶν· ἐπήγγυον κοεμάστρος ἐπὶ τῶν τά- »φιων αὐτῶν καὶ τοὺς ἔβιάζον ν' ἀγχονῶσι κατα- »δίκους, ἔτι δὲ νὰ γειροκοπῶσι καὶ νὰ ἐκτελῶσι »τὰς ἄλλας τὰς εἰς τοὺς κακούργους ἐπιβαλλο- »μένας ποινάς. Δι' ὃ ἀποτόμως καὶ δριστικῶς »δικαίατει ὁ Φίλιππος νὰ μὴ ὑπόκηνται, οἱ Ἰ- »ουδαῖοι εἰς μηδεμίαν μηδενὸς πράγματος χορη- »γίαν, ἢ εἰς ἐπιτέλεσιν ἔργων, πλὴν ἐπὶ μόνων »τῶν περιπτώσεων τῶν ὑπὸ τοῦ δρθίου λόγου καὶ »τῶν ἔξι ἔθους ἐπιτετοχμένων, ἐφ' ᾧν καὶ περὶ »παντὸς ἔθλου πολίτου ἀπαιτοῦνται τὰ τοιαῦτα· »νὰ ἔγγωσι δὲ τὰς ἑορτὰς καὶ τὰ Σάββατα κατὰ »τὸν νόμον αὐτῶν ἀπαρενοχλήτως.» Ολόκληρον δὲ καὶ μόνον περιηλθε μέγιστος ἡμῶν τὸ ἀνωτέρω

μνημονεύθεν προνομιακὸν ἔγγραφον Μαρίας τῆς ἐκ Bourbon, ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐν ἀρχαῖς Ιταλικῇ μεταφράστε, τὸ ἐν Τάρχυτι ἐκδοθὲν τῇ 6 Μαρτίου 1365, 'Ινδικ. I', καὶ ἐπισταλὲν πρὸς Νικόλαον τὸν τοῦ Δονάτου, διοικητὴν Κερκύρας καὶ τοποτηρητὴν τῆς ἐν τῷ πόλει Ιουδαϊκῆς (Vicaro della giudaica nostra diessu città di Corfù, (10). Ἐκ τοῦ ἔγγραφου τούτου φαίνεται ὅτι οἱ Ἐβραῖοι ἡσαν ἀνέκαθεν ἀπηλλαγμένοι καὶ ἐλεύθεροι βιχρῶν, συνεισφορῶν καὶ ἄλλων παντοίων ὑποχρεώσεων, ἐξαιρουμένου τοῦ φόρου τοῦ τελουμένου εἰς τὸν φωτισμὸν τῆς πόλεως Κερκύρας. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸν παρελθόντα χρόνον ἐπάθον πολλὰς καὶ σωματικὰς καὶ χοηματικὰς ζημίας, ἐφοβοῦντο δὲ μήπως πάθωσιν ἄλλας τοιαύτας καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, ἐπεκκλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῆς Μαρίας, ἣτις ἐπεκύρωσε τὰ πρώην αὐτοῖς παραχωρηθέντα προνόμια καὶ ἐκέλευσε τὸν διοικητὴν τῆς νήσου νὰ τηρῇ ἀπαρχασιεύτως αὐτὰ καὶ μήτε αὐτὴν νὰ ἐκβιάζῃ, μήτε εἰς ἄλλους νὰ ἐπιτρέπῃ νὰ ἐκβιάζωσι τοὺς Ἐβραίους, μηδὲ νὰ κακοποιῇ αὐτοὺς εἰς τε τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα. Μετὰ τοσαύτας ταλαιπωρίας καὶ πιέσεις παρήγορον βεβαίως εἶναι νὰ μάθωμεν ἐκ τινῶν 'Ανδηγανίκῶν διπλωμάτων ἀνευρεθέντων ὑψ' ἡμῶν ἐν τῷ Μεγάλῳ Ἀρχείῳ τῆς Νεαπόλεως, ὅτι ἐπὶ τῆς βασιλείας Καρόλου τοῦ Γ', τοῦ ἐκ Δυρραχίου, βασιλέως τῆς Νεαπόλεως, ὅστις ἐξελάσας ἐκ Κερκύρας τοὺς Ναυαρράσους ἐγένετο κύριος τῆς νήσου ἀπὸ τοῦ 1382 μέχρι τοῦ 1386 καὶ ἀπένειμε δαψιλῆ ποσονόμια τοῖς Κερκυραίοις. οἱ Ἐβραῖοι οὐχὶ ταπαίων μετεῖχον τῶν πρεσβειῶν, ἀς τὸ κοινὸν τῆς Κερκύρας ἀπέστελλεν ἐνιστεῖτο εἰς Νεάπολιν εἴτε πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν παλαιῶν, εἴτε πρὸς ἐπίτευξιν τῶν ποσονόμιων (11).

Αλλὰ περὶ τὰ τέλη τῆς ΙΔ' ἐκκατονταετηρίδος ἡ κυριαρχία τῶν Ἀνδηγαυῶν ἐν Κερκύρᾳ ἔμελλε νὰ ἐκλείψῃ. Οἱ Βενετοί, πρὸ πολλοῦ ἥδη ἐποφθιαλμιῶντες πρὸς τὴν Κέρκυραν, ἦσαν τεποιούντο δυνάμει τῆς συνολογηθείστης ἐπὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων συνθήκης, κατώρθωσαν γὰρ λάβωσι τῆς νήσου τὴν κατοχὴν ἐν ἔτει 1386, τῇ ἑκούσιᾳ παραδόσει τῶν κατοίκων, οἵτινες ἀνάγκην ἔχοντες ἰσχυρᾶς προστασίας, ἔπειμφαν πλησεξουσίους εἰς Βενετίαν, ἵνα δηλώσωσιν ὅτι ἐπέθύμουν νὰ υποβληθῶσιν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς μεγαλοδυνάμου καὶ θαλασσοχράτορος ἐκείνης πολιτείας. Ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς γενομένης ὑπὸ τῶν Κερκυραίων ἑκουσίας ταῦτη παραδόσεως εἰς τὴν Βενετίαν, οἱ Ἐρχαῖοι οὐ μόνον ἀνεγνωρίζοντο ὡς πολιται

(6) Ἡ ἐπικύρωσις τοῦ 'Ροδέρτου εὑρίσκεται ἐν τῷ ἀνωτέρῳ (5) διατάγματι Φιλίππου τοῦ Β' C Buchon, αὐτ. σελ. 410. Mustoxidi, αὐτ. σ. 417) περὶ δὲ τοῦ διατάγματος τῆς Μαρίας ὥρα παρακατιών.

(7) Buchon, *auct.* σ. 413. Mustoxidi, *auct.* σ. 449.

(8 Mustoxidi, a.v.r. σ. 450.

(9) Ἑλληνομ. σ. 486.

(10) Stampa dell' Universita degli Ebrei. Δέν ἐλά-
σσομεν ὑπ' ὅψιν τὰ ὑπὸ Ε. Λούντζη λεγόμενα περὶ Ἐβραίων
ἐπὶ τῶν Ἀνδραγαύτων γρόνων, διότι εἴναι προφανῶς ἡμερ-
τημένα γρονολογικῶς (Condiz. politica delle Isole Jonie
sotto il dominio Veneto σ. 455-456).

(11) Reg. Ang. Karolus III, 1382-1383 No 359.

Ἡ ἑβραϊκὴ κοινότης τῆς Κερκύρας

τῆς νήσου καὶ ἀπετέλουν ἔδιον, ὡς λέγουσι, πολιτικὸν σῶμα, ἀλλὰ καὶ οὐκ ὅλιγον βεβαίως ἡδύνατο ἐν τῇ νήσῳ, διότι ἐκ τῶν ἔξι τότε πεμφθέντων εἰς Βενετίαν πρεσβευτῶν διεῖς ἦτο Ἐβραῖος, Δαχίδις δὲ Σέμερος, ἔξι ἐπισήμου ἑβραϊκοῦ οἰκου μέχρι τοῦ νῦν σωζομένου ἐν Κερκύρᾳ. Τοῦ Ἐβραίου τούτου ἡ ἀποστολὴ οὐδεμίαν ἐπιδέχεται ἀντίρρησιν, ὡς μαρτυρουμένη ἔξι ἐπισήμων τῆς Βενετίας ἑγγράφων (12), ἀλλ᾽ ὅμως Ἀνδρέας δὲ Μαρμαρᾶς, εὐπατρίδης Κερκυραῖος, ἀκμάσας κατὰ τὸν IZ' αἰῶνα καὶ γνωστὸς γενόμενος διὰ τὴν ἡπ' αὐτοῦ ιταλιστὶ συγγραφεῖσαν ιστορίαν τῆς Κερκύρας ἀπὸ τῶν μυθικῶν χρόνων, φερόμενος ὅπερ μίσους ἀσπόδουν κατὰ τὸν Ἐβραίον, καθ' ὃν λάζαρος ἐπιτίθεται πολλαχοῦ τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ. κακίοις ἀναφέρων τῶν λοιπῶν πρέσβεων τὰ ὄνδρατα, παρασιωπᾶ παντάπασι τὸ τοῦ Ἐβραίου πρεσβευτοῦ. Καὶ οὐδὲν τὸ παράδοξον ἐξν ἐπράξεις τοῦτο δι φλάναφος Μαρμαρᾶς, ὅστις τοῦ μυθοπλάστου ἐζήλωσε μᾶλλον τὸ ὄνομα ἢ τὸ τοῦ ιστορικοῦ, ἀλλὰ καὶ Ἀντώνιος δὲ Ροδόσταμος, δόκιμος ποιητὴς καὶ φιλόλογος Κεοκύρατος, τελευτῆσας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος καὶ καταλιπὼν ἀνέκδοτον ιστορίαν τῆς Κερκύρας οὐχὶ λόγου ἀναξίαν, ἀναφέσει μὲν τοῦ Σέμερου τὴν ἀποστολὴν ὡς ἐκ πικαδόσεως λεγομένην, ἀλλ᾽ ὅπερ τυλετικῶν προλήψεων παρασιωμένος ἀπορίητει αὐτὴν ὡς πίστεως ἀναξίαν (13). "Ισως δὲ τῇ μεσιτείᾳ τοῦ μέγα ἔχοντος ἀξίου μα Δαχίδης τοῦ Σέμερου, ὅστις βεβαίως ἐκήδετο περὶ τῶν ιδίων ὄμορφησκον, ἡ Σύγκλητος τῆς Βενετίας μικρὸν μετὰ τὴν γενουμένην πασχόσιν, δὲ στι τῇ 22 Ἰουναρίου τοῦ ἔτους 1387, ἐξέδικτε θέσπισμα, ἐν ᾧ ὁ ὄμορφοῦστα διτὶ ἐπὶ πολλῶν περιστάσεων ἡ ἐν τῇ πόλει καὶ τῇ νήσῳ διαμονὴ τῶν Ἐβραίων ἀνεδείγητη λυσιτελής, εἴλογον ἔκρινε νὰ συγχινέσῃ εἰς τὰς αἰτήσεις δύο ἐκ Κερκύρας Ἐβραίων, πεμφθέντων ὑπὸ τῶν ιδίων διαιθήτων, καὶ διακριθεῖσα ἐπιποθοῦσα νὰ ζῆσιν οἱ Ἐβραῖοι ἡσύχως καὶ ἀσφαλῆς ἐν Κερκύρᾳ ὑπὸ τὴν σκιὰν τῆς δουκικῆς ἀρχῆς, ἐπεκύρωσεν αὐτοῖς πάντα τὰρχαῖα προνόμια καὶ τὰς ἀτελείας, ὡν ἀπήλυσον, τουτέστι νὰ μὴ ἀναγκάζωνται ὑπὸ τῶν ἐκάστοτε κυρεονητῶν καὶ ἀρχόντων νὰ ἐμφανίζωνται εἰς τὰ δικαστήρια ἐν ιεσαῖς ἡμέραις ἀνευ κατεπειγούσης ἀνάγκης· νὰ μὴ ὑποβάλλωνται εἰς συνεισφορὰς βαριτέρας τῶν λοιπῶν πολιτῶν· νὰ μὴ ἐπιβαρύνωνται δι' ἔξαναγκαστικῶν δανείων, καὶ τέλος νὰ ὕσι καθόλου ισοτελεῖς πρὸς τοὺς λοιποὺς κατοί-

κους τῆς πόλεως καὶ τῆς νήσου (14). Ἐκτὸς δὲ τοῦ Σέμερου γινώσκομεν καὶ ἄλλον ἐκ τῶν Ἐβραίων τῆς Κερκύρας, ὅστις ἐτιμήθη ὑπὸ τῆς κοινότητος διὰ τοῦ ἀξιώματος τοῦ ρήτορος καὶ πρέσβεως. Τωρῶντι κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ IZ' αἰῶνος, βουλόμενον τὸ Συμβούλιον τῆς πόλεως καὶ τοῦ κοινοῦ τῆς Κερκύρας νὰ τύχῃ παρὰ τῆς Βενετίας, ἀτελειῶν τινων καὶ προνομίων, μὴ συμφερόντιον ιδίᾳ τοῖς Ἐβραίοις, ἐξέλεξε πρὸς σύνταξιν τῶν ἀναγκαίων προνομιακῶν ἄρθρων (*Capitulorum*) οὐ μόνον τοὺς ἐπιφανεῖς: καὶ Περώνυμον Καποδίστριαν, καὶ Ἀνδρέαν Ηαραμάναν, καὶ Τύρων τὸν ἐκ Τόκων, καὶ Ἀντώνιον Λάμην καὶ καὶ Ιωάννην Καρτάνον, ἀλλ' εἰς τὸ πεῖσμα τοῦ μισαλλοδέξου Μαχιμασᾶ, καὶ τὸν καὶ Johanna Mayucha, Ἐβραῖον, ἔλκοντα ἵσως τὸ γένος ἐξ Ισπανίας, tutti cittadini de la dieta cittata, καὶ ἀπεράσιτε τῇ 5 Οκτωβρίου 1515 οὐαὶ οὗτοι πάντες ἐλθωσιν ὑπὸ τοὺς πόδας τῆς Ἐκλαμπροτάτης Αὐθεντίας καὶ ἐκλιπαρήσωσιν αὐτὴν ὅπως εὐδοκήσῃ νὰ ἐπικυρώσῃ τὰς αἰτήσεις τῆς πόλεως Κερκύρας (15).

"Οτι δὲ τῆς Βενετίας ἡ πολιτεία ιδίαιν ποσούιαν ἐλάμβανε περὶ τῶν ἐν Κεοκύρᾳ Ἐβραίων καὶ φιλανθρώπων αὐτοῖς ποσεφέρετο, ἐναργῶς δηλοῦται: ἔκ τε πολλῶν ἄλλων καὶ ἔκ τῆς ἐπομένης μάλιστα περιστάσεως. Μετὰ τὴν λαμπρὰν ἐν Ναυπάκτῳ νίκην τῶν Χριστιανῶν κατὰ τῶν Τούρκων, συμβάσαν ἐν ἔτει 1571, θέλουσα ἡ Βενετικὴ πολιτεία νὰ ἐπιδείξῃ τὴν ιδίαιν εὐσέβειαν καὶ εὐγνωμοσύνην πρὸς τὴν τῆς νίκης δοτῆρα Πητοῦν Χριστὸν, οὐδὲν ἄλλο μέσον εὗνε μᾶλλον εὐπρόσδεκτον αὐτῷ εἰμὴ τὴν ἐκ παντὸς τοῦ Βενετικοῦ κράτους ἀποπομπὴν τῶν Ἐβραίων εἰς τὴν ἄδικον ὄμοις καὶ ἀπάνθρωπον ταύτην προγραφὴν δὲν συμπειρειλάρθησαν καὶ οἱ Ἐβραῖοι τῆς Κερκύρας. Ἡ ἀνωτέρω ὄμολογία τῆς Συγκλήτου τῆς Βενετίας, διτὶ τῶν Ἐβραίων ἡ κοινότης ἀπέβινεν ωφέλιμος τῇ τε νήσῳ καὶ τῇ πόλει τῆς Κερκύρας, δὲν ἦτο σφαλεού. Δοκιτάσιοι καὶ φιλότονοι ὄντες ἐκ φύσεως οἱ πολλοὶ τῶν Ἐβραίων ὑπέβιλλον ἑαυτοῖς εἰς ἐργασίαν καὶ μετέργοντο τέγγυς βαναύσους μὲν καὶ ποταπᾶς, ἀλλὰ γρητιμοτάτας, δις οἱ λοιποὶ τῶν κατοίκων πεινεφρόνυν. Οἱ ἐπιφανέστεροι δὲ αὐτῶν, εἰς τὴν ἐμπορίαν ἐπιδιδόμενοι, κατώρθωσαν νὰ συγκεντούσωσιν εἰς ἑαυτοὺς πάσας σχεδὸν τὰς ἐν τῇ νήσῳ ἐμπορικὰς ἐπιγειρήσεις, καὶ οὕτως ἐκτήσαντο δύναμιν καὶ πλοῦτον ρύχι εὐκαταφρόνητον, δὲν οὐγὶ σπανίως μετεγειρίζοντο ἐπ' ὥφελεια καὶ ἀγαθῇ τῆς πόλεως. Ἀρχομένου δὲ τοῦ δευτέρου ημίσεως τῆς IE' ἐκατονταετηρίδος, βλέπομεν οὐχὶ ἀνευ ἀπορίας διτὶ Ἀνδρέας δὲ Σπάτας,

(12) J libri Commemorali della repubblica di Venezia. Lib. VIII. 220-1386, ind. IX. Maggio 28 e. 118
(121) Tόμ. Γ'.

(13) Memorie appartenenti alla Storia Civile, Antica e Moderna dell' isola di Corfù σ. 259. Σώζεται ἐν χειρογράφῳ παρὰ τῷ κ. Ἀντώνιῳ Ροδοστάμῳ, πρώτῳ αὐλαρχῷ τῆς Α. Μ., ἑγγράφῳ τοῦ ιστορικοῦ.

(14) Stampa dell' Università κτλ. καὶ Lunzi, Condiz. pol. αὐτ. σ. 456.

(15) Sathas, Mon. Hist. Hel. V. σ. 249.

“Ελλην Κωνσταντινουπολίτης, γέρων ιατρὸς ἐπὶ μισθῷ τοῦ κοινοῦ τῆς Κερκύρας, ἀντικατεστάθη ἐν τῷ ἐπιζήλῳ τούτῳ ὑπουργήματι ὑπὸ νεαροῦ ιατροῦ Ἐβραίου, οὐδὲ τὸ δοῦμα προσαιωπᾶται. ‘Αλλ’ ἡ Συγκλητὸς τῆς Βενετίας, πρὸς ἓν ἀνηνέχθη ἡ μεταβολὴ αὕτη τοῦ προσώπου, σκεψαμένη ὅτι indecens et impium est praeponere Judeum Christiano et juvēnem imperitum medico seni pratico et perito, ἔκρινε δίκαιον ν' ἀποφασίσῃ τῇ 17 Ιουλίου 1466, ὅτι ὁ εἰρημένος Σπάτας sit et esse debeat medicus Corsoy quemadmodum prius erat, cassō, et amo-to dicto Judeo (16).

Οπόσον οἱ Ἐβραῖοι ἦσαν λυσιτελεῖς ἐν Κερκύρᾳ ἀποδεικνύεται ἐξ ἀναρχιμήτου πλήθους ἐγγράφων μέχρις ἡμῶν περιελθόντων τῶν κατὰ καιροὺς Βενετῶν Προρογητῶν (Provveditori). Οσάκις τις ἐκ τούτων ἔμελλε νὰ καταθέσῃ τὴν ἀρχὴν καὶ νὰ ἀπέβῃ ἐκ τῆς νήσου, οἱ Ἐβραῖοι ἔσπευδον νὰ λάβωσι παρ’ αὐτῶν ἐγγραφῶν μαρτυρίας ἀσταλέντου πίστεως καὶ ἀφοσιώσεως εἰς τὴν Βενετικὴν πολιτείαν, ἵνα ἔχουσιν αὐτὰς ὡς συστάσεις πρὸς τοὺς νέους πεμπομένους Προρογητάς. Ἀν πρέπει νὰ πιστεύσωμεν εἰς τοικῦτα πιστοποιητικά, οἱ Ἐβραῖοι διετέλεσαν ἐν Κερκύρᾳ πιστότατοι καὶ λίγην ἀφωσιωμένοις ὑπήκοοις, ὥφελήσαντες παντοιοτρόπως τὰ κοινὰ τῆς πατρίδος συμφέροντα ἐν καιρῷ ἐνδείας καὶ κινδύνου διὰ τε συνεσφροῦν καὶ δινείνων μεγάλων χρηματικῶν ποσοτήτων, καὶ διὰ τῆς ἴδιας αὐτῶν ζωῆς. Ἐν ἔτει 1431 ἔχουσα ἡ Αὐθεντία τῆς Βενετίας ἀπαραίτητον ἀνάγκην χρημάτων, ἀλλὰ κρίνασα εὑλογὸν νὰ μὴ διπλανήσῃ ἐκ τοῦ βαλχατίου τῶν ἴδιων αἵτης πολιτῶν, ἀπετάθη διὰ τοῦ Προνοητοῦ πρὸς τοὺς ἐν Κερκύρᾳ Ἐβραίους καὶ ἐξήτησε παρ’ αὐτῶν τοισχίλια δουκάτα δάνεια, σκεψαμένη ὅτι δίκαιων ἦτο νὰ ἔχωσιν οἱ Ἐβραῖοι τὰ κακά, ὅπως ἀπολαύσι καὶ τῶν ἀγαθῶν (17). Ἐν ἔτει 1586 δὲ τῆς Κερκύρας Βάτλος Τερόνυμος Καπέλλος πιστοποιεὶ ὅτι οἱ σύνδικοι τῆς Ἐβραϊκῆς κοινότητος ἔδειξαν μεγίστην προθυμίαν ἐν τῇ γενομένῃ συνεισφορᾷ πρὸς κατασκευὴν τῶν δύο ἐν τῷ μέσῳ τῆς πόλεως κατασκευασθεῖσῶν δεξιμενῶν. Ἔξ ίσου δ’ ἐφάνησαν πρόθυμοι οἱ τε τὴν κατασκευὴν τῶν νέων καὶ ἐν τῇ ἐπανορθώσει τῶν ἀρχαίων τειχῶν, καὶ ἐν ἀλλαῖς παντοῖαις ἀνάγκαις. Ἐπὶ τοῦ μακροῦ καὶ διὰ τοὺς γριστιανοὺς διεθέσθησαν πολέμου τῆς Κρήτης οἱ Ἐβραῖοι ἐλευθερίως ἐχορήγουν πάντα τὰ ἐπιτήδεια πρὸς χρῆσιν καὶ ἀνακούφισιν τῶν εἰς Κέρκυραν μετακομιζομένων τραυματιῶν, καὶ ίσον ζῆλον ἔδειξαν κατὰ τὸν ἐν Πελοποννήσῳ πόλεμον. Κατὰ δὲ τὴν γενομένην ἐν ἔτει 1716 πειρίθητον πολιορκίαν τῆς Κερκύρας τοσοῦ-

τον ἀνδρείας καὶ εἰτόλμως ἡγωνίσθησαν πρὸς τοὺς κοινοὺς πολεμίους, εἰς τοσούτους κινδύνους ἐξετέθρσαν πρὸς κοινὴν ὑπεράσπισιν, μὴ φειδόμενοι τῆς ζωῆς, τῆς περιουσίας καὶ τῶν τέκνων, ὥστε δὲ περικλεῖς στρατάρχης τῆς Βενετίας κόμης Σχυλεμβούργιος, ὁ σώσας τὴν Κέρκυραν ἀπὸ τοῦ φοβεροῦ τῆς δουλείας κινδύνου καὶ τιμηθεὶς ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ τῆς Συγκλητοῦ τῆς Βενετίας δι’ ἀνδριάντος ἔτι φινομένου ἐν τῇ πλατείᾳ τῆς Κερκύρας, ἐξέδωκεν ὑπὲρ τῶν Ἐβραίων δύο τιμητικὰ ἔγγραφα, ἐν οἷς ἐκθειάζει τὴν ἀνδρείαν αὐτῶν καθόλου, καὶ ἰδιαιτέρως ἐπαινεῖ τὸν Μορδοχάϊ Μόρδου Μαυρογένην, ὃστις ὑπεριδῶν πάντα κινδύνον ἡρίστευσε πάντων τῶν λοιπῶν Ἐβραίων. Τὰ γενναῖα τῶν Ἐβραίων κατοικώματα, πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀπειλουμένης Κερκύρας, ἐπιβεβαιοῦνται καὶ ὑπὸ τοῦ ὑπασπιστοῦ τοῦ Σχυλεμβούργιου, συνταγματάρχου Δημητρίου Στρατηγοῦ, Κερκυραίου, ὃστις ἐν τῇ τῆς πολιορκίας ἐκθέσει, ἢν ἀπηνθύνει πρὸς τὸν Πέτρον Γαρζώνην, Συγκλητικὸν καὶ ιστοιογράφον τῆς Βενετικῆς Πολιτείας, βεβαιοῖ ὅτι ἐκ τῶν κατοίκων Κερκύρας οἱ Ἐβραῖοι παρέσχον ἐν τῇ πολιορκίᾳ τὰς μεγίστας ὑπηρεσίας (18). Ο πληθυσμὸς τῶν Ἐβραίων κατοίκων τῆς νήσου ἦτο ἀρκούντως, ὡς ἐρρέθη, πολιάριθμος ἦν ἀπὸ τῆς κυριαρχίας τῶν Ἀνδηγαυῶν· ἀλλ’ οὗτος ηὔξηθη ἐτι μᾶλλον ἐνεκα δύο φοβερῶν ἀλλαχοῦ γενομένων κατὰ τῶν διμοίρισκων αὐτῶν καταδιώκειν. Ὁτε Φερδινάνδος ὁ Καθολικὸς καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ Ἰσαβέλλα ἐξέδωκαν ἐν ἔτει 1493 τὸ ἀξιομνημόνευτον θέσπισμα, δι’ οὗ οἱ Ἐβραῖοι τῆς Ἰσπανίας ἀνηλεῖς προεγγράφοντο καὶ ἡναγκάζοντο νὰ καταφύγωσι πρὸς σωτηρίαν εἰς ἔνας χώρας, οὐκ ὀλίγαι μετώκισαν εἰς Κέρκυραν Ισπανικαὶ οἰκογένειαι, αἵτινες καὶ εὐημέρησαν ἐν τῇ νέᾳ αὐτῶν πατρίδι καὶ διετήρησαν μέχρις ἐσχάτων τὴν αοχαίαν αὐτῶν ἐμνικὴν διάλεκτον. Ἀλλὰ μεθ’ ἡμίσειαν σχεδὸν ἐκαποντατετηρίδα ἦλθεν ἐκ τῆς γείτονος Ἀπουλίας ἀποικία Ἐβραίων ἀσυγκρίτῳ λόγῳ πολυανθρωποτέρη, ἡτίς τοσοῦτον ἐπέδοασεν ἐφ’ οὓς εῦρεν ἐν τῇ νήσῳ προγενεστέρους Ἐβραίους, ὥστε καὶ τῆς Ἀπουλίας τὴν γλῶσσαν εἰς αὐτοὺς ἐπέβαλεν, ἢν λαλοῦσι μέχρι τοῦ νῦν, ἀναμιγνύοντες καὶ λέξεις ἐλληνικὰς καὶ ἀποτελοῦντες οὕτω νόθον τι ἐξάμβλωμα γλώσσης, δύσηχον καὶ ἀκατάληπτον ἐξ ίσου πρὸς τε τοὺς Ἰταλοὺς καὶ τοὺς Ἐλληνας. Οἱ Ἐβραῖοι οὗτοι ἦλθον ἐκ τῆς Ἀπουλίας ἐν ὃ χρόνῳ ἦρχε τοῦ Βασιλείου τῆς Νεαπόλεως περιβεβλημένος τὸ ἀξιωμα τοῦ ἀντιβασιλέως Δόν Πέτρος δὲ ἐκ Τολέδου. Ο ἄργων οὗτος, ἀκούων πλεῖστα κατὰ τῶν Ἐβραίων παράπονα διὰ τὴν ἐπιτηδευμένην ὑπ’ αὐτῶν τοκογλυφίαν, ἔκρινε εὖλογὸν νὰ πληροφορήσῃ περὶ

(16) Sathas, Mon. Hist. Hell. V. σ. 221

(17) Sathas, Mon. Hist. Hell. Γ'. σ. 409.

(18) Giornale di Legislazione, Giurisprudenza, Letteratura κτλ. Corsù 1846. B'. σ. 86.

Η έβραική κοινότης της Κερκύρας

τούτου τὸν αὐτοκράτορα, παρ' οὐ καὶ ἔλαχε τὴν ἐπιταγὴν νὰ ἔξωσῃ τοὺς Ἐβραίους παραχρῆμα ἐκ τοῦ βασιλείου (19). Τούτου ἔνεκα μέγα πλῆθος τῶν δυστυχῶν ἐκείνων κατέφυγεν ἐν ἔτει 1540 εἰς Κέρκυραν, ὅπου ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν πρώην φυγαδεύθεντων Ἰσπανῶν ἔκτισαν Συναγωγὴν, ἡτις πρὸς διάκρισιν τῆς ἀρχαιοτέρας ἐλληνικῆς ὄνομαζεται εἰσέτι ἀπολικὴ καὶ ισταρική καὶ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης χρονολογεῖται ἡεὶς Ἰταλοὺς καὶ Ἑλληνας διαίρεσις τῶν Ἐβραίων τῆς Κερκύρας.

Ἡ διοργάνωσις τῆς κοινότητος αὐτῶν ἐγένετο κατὰ μίμησιν τῶν Χριστιανῶν, διότι ἐκάστη συναγωγὴ εἶχε δύο συνδίκους (Menunim), δύο ἐπόπτας καὶ δύο ἐπιτρόπους (Parnassim). ἀπετέλει δὲ ἴδιον σῶμα καὶ εἶχε ἰδιαίτερον συμβούλιον, ὅπερ συνεκαλεῖτο πρὸς διεξαγωγὴν τῶν ἴδιων ὑποθέσεων ὑπὸ τὴν προεδρίαν τῶν συνδίκων· κοινῶν δὲ πραγμάτων προκειμένων τὰ συμβούλια ἡνοῦντο καὶ ἀπὸ κοινοῦ συνεσκέπτοντο. Οἱ σύνδικοι, ἐκλεγόμενοι ὑπὸ τῶν φρατέρων τῶν συναγωγῶν, οὓς ἐπὶ τούτω συνεκάλει κατ' ἔτος δὲ Βενετὸς Προκοπῆς εἰς τὰ ἐν τῷ φρουρίῳ μέγαρα αὐτοῦ, ἐφρόντιζον περὶ τῆς διατηρήσεως τῆς ἡσυχίας, συνδιήλλαττον τοὺς διαφερομένους καὶ εἶχον ἀγορανομικὰ καθήκοντα. Ὡρείλον δὲ πρὸς τούτους νὰ παρευρίσκωνται ἐν πάσαις ταῖς δημοσίαις τελεταῖς φοροῦντες στολὴν δυοίσιν τῇ τῶν λοιπῶν Χριστιανῶν συνδίκων, ἀλλ' ἐξ ἑρίου καὶ οὐχὶ ἐκ μετάξης ὡς ἡ ἐκείνων, προσέστι δὲ ἀσπόλοι· καὶ μετὰ βροχείας φενάκης, διότι τὸ ἔφρος καὶ ἡ μακρὰ φενάκη ὑπὸ μόνων τῶν Χριστιανῶν ἐφοροῦντο.

'Αλλ' ἐν ἕξιν ἐν Κέρκυρᾳ ἱσύχως καὶ ἀσφαλῶς οἱ Ἐβραῖοι καὶ διετέλουν ἐν καταστάσει πολλῷ βελτίονι τῶν ἄλλων Ἐβραίων τῆς λοιπῆς Εὐρώπης, δὲν ἡδυνάθησαν ὅμως καὶ ἐνταῦθι νὰ ἀποφύγωσι τοὺς διωγμοὺς τῆς τότε θρησκευτικῆς μισαλλοδοξίας, ἡτις ἐξεγειρομένη κατὰ καιρὸν προεκάλει ἄδικα καὶ ὑβριστικὰ κατ' αὐτῶν διατάγματα, ἀτιναγούντων ἀναγκινόσκοντες ἀποσοῦμεν ἐὰν ἀρμόζῃ μᾶλλον νὰ θρηνῶμεν τὴν πονηρίαν τῶν χοδίων ἐκείνων, ἡ νὰ αἰσχυνόμεθα διὰ τὰς παρεκτροπὰς τῶν πατέρων ἡμῶν.

Ἐν ἔτει 1406 οἱ Κερκυραῖοι: ἐπεμψάν τὸν Περόττον Ἀλταβίλλαν καὶ Τζῆλον Δὲ Πάξε (de paxe) καὶ ἄλλους τινὰς εὐπατρίδας πρέσβεις εἰς Βενετίαν ἵνα αἰτήσωσι παρὰ τοῦ Δουκὸς διαφόρους ὑπὲρ τῆς πόλεως παραχωρήσεις, αἴτινες εἰσέτι ἀναγκιώσκογται ἐν τῇ μεγάλῃ βίβλῳ τῶν προνομίων τῆς Κέρκυρας, τῇ σωζομένῃ ἐν τῷ ἀρχειοφύλακειῳ. Μεταξὺ τῶν τότε ἀπευθυνομένων αἰτήσεων συγχριμεῖται καὶ ἴδιαιτέρα τις, τοσοῦτον σκληρὰ ὅσον καὶ παράδοξος de Judeis lapidan-dis. Ἡ συνετὴ τῆς Βενετίας κυβέρνησις δὲν

συνήνεσεν, ως ἦτο ἐπόμενον, εἰς τὴν ἀπάνθρωπον ταύτην ἀπαίτησιν, ἀλλά, μὴ θέλουσα νὰ δυσκολευτήσῃ τοὺς προσφιλεῖς αὐτῇ ὑπηκόους, ἐκόλασέ πιος τὴν ἀπαιτουμένην ὑπὸ τῶν εὐγενῶν ποέσθεων ἀγενῆ τῶν Ἐβραίων λιθοβολίαν κελεύσασα νὰ φέρωσιν οὗτοι τοῦ λοιποῦ ἐν Ο κίτρινον ἐν τῷ στήθει, ἔχον τὸ μέγεθος μεγάλου ἀρτου, ἵνα διακρίνωνται τῶν Χριστιανῶν, εἰ δὲ μή, νὰ τελῶσι κατ' ἔτος τριακοσία χρυσᾶ δουκάτα τῇ Αὐθεντίᾳ τῆς Βενετίας (20). Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον καὶ τῇ ἐπιμόνῳ αἰτήσει τῶν αὐτῶν φιλοχρίστων πρέσβεων αὐστηροῖς ἀπηγορεύθη τοῖς Ἐβραίοις ἡ κατοχὴ καὶ δι' ἀγορᾶς πορσκτησις ἀκινήτων, οἰκιῶν καὶ ἀγορῶν, ἔχοντων προστεθειμένους χωρικοὺς (villanos), ἐν τε τῇ πόλει Κέρκυρας καὶ ἐκτὸς τῆς πόλεως, ἦτοι ἐν τῇ νήσῳ, πλὴν τῶν τέως ὑπὸ αὐτῶν ἐν τῇ Ἰουδαϊκῇ κατεχομένων, διετής δὲ προθεσμία παρεχωρήθη αὐτοῖς, ἵνα ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ ἐκποιήσωσιν οὓς εἶχον ἀγροὺς μετὰ τῶν χωρικῶν, ἔτι δὲ τὰ ἐν τῇ νήσῳ κτήματα καὶ τὰς ἀμπέλους ἐπὶ ποινῇ δημεύσεως, ἐάν τις παούσαινε τὴν εἰρημένην διάταξιν. Εἰς μάτην οἱ Ἐβραῖοι, πέμψαντες καὶ αὐτοὶ ταύτοχρόνως ἴδιους συνδίκους εἰς Βενετίαν, προσεπάθησαν νὰ μεταβάλωσι τὴν σκληρὰν ταύτην ἀπόρκουσιν. Η Αὐθεντία τῆς Βενετίας οὐ μόνον ἐνέμεινε τοῖς πορών δεδογμένοις, ἀλλ' ὅψιαίτερον ἡνάγκασε καὶ πάσας τὰς Ἐβραϊκὰς νὰ φέρωσι καὶ αὐταὶ περὶ τὴν κεφαλὴν κιτρινούν κάλυμμα, ἐπὶ ποινῇ τριακοσίων ὀσταύτων δουκάτων εἰ μὴ ἔστελλον τὴν ἐπιταγὴν. Οἱ τότε πεμφθέντες εἰς Βενετίαν πρέσβεις τῶν Ἐβραίων, ὁνόματι Aurachius de Chaffaro, Δαρεὶδ Σαμουὴλ καὶ Σαλομὼν Dolceto, sindici et procuratores universitatis Hebreorum civitatis Corphiensis, ἐποτευχόντες, ως εἰδομεν, ἐν τοῖς σπουδαιοτέροις, εἰσηγούσθησαν μόνον εἰς τὰ ἔξης ἐπουσιώδη, ἄλλως δίκαια, αἰτήματα αὐτῶν. Ἐν ὃ δηλαδὴ οἱ Ἐβραῖοι, καθ' ἄδειαν εἶχον συμβάσεις πρὸς τὴν πόλιν Κέρκυρας, ὥρείλον νὰ τελῶσι τὸ ὅγδοον πάσης ὑπὸ τῇ πόλεως γενομένης δαπάνης, οἱ κατὰ τὰ δύο τελευταῖς ἔτη δημόσιοι τιμηταὶ ἐπέβαλον τοῖς Ἐβραίοις πλέον ἢ τὸ ὅγδοον, τοῦτο δὲ διότι εἰς τοὺς Χριστιανοὺς τιμητὰς δὲν προσετέθη καὶ εἰς Ἐβραῖος, ως ἦν ἔθος κατὰ τὰς συμβάσεις. Παραπονούμένων λοιπὸν ἐπὶ τούτοις τῶν Ἐβραίων, ὃ δόγης τῆς Βε-

(20) Bolla d' ora della magnifica città di Corfù. o. 4. Sathas, Mon Hist. B'. σελ. 150 - 151. Nolumus quod dicti Judei lapidentur pro bono illius terrae nostrae, nam si dicti Judei lapidentur, hoc cederet ad maximum damnum domorum, que devastarentur. Sed loco lapidationis volumus quod dicti Judei de cetero debeant portare unum O zatum in pectore ad mensuram unius panis, a quatuor denariis, ut cognoscantur a christianis, aut si nolent portare dictum O, solvant duocatos trecentos singulo anno nostro communis pro non portando ipsum O.

(19) Ciannone, Istor. Civ. di Napoli. B. 32. K. 4:

νετίας Μιχαήλ ο Στένος δι' έγγραφου γενομένου τη 26 Ιουλίου 1406, δηλαδή ακριβώς καθ' ήν ημέραν ἀπόντησεν ίδια καὶ εἰς τὰ αιτήματα τῶν Χριστιανῶν ποέσθεων, ἐκέλευσε τὸν Προνοητὴν Κερκύρας Νικόλαον τὸν Φόσκαρην, ἵνα τηρῶνται τοῦ λοιποῦ ἀπαρχάτως αἱ περὶ τιμητῶν συμβάσεις καὶ συμφωνίαι τῆς πόλεως πρὸς τοὺς Ἐβραίους· ἔτι δὲ νὰ ἐπιτρέπηται τοῖς Ἐβραίοις νὰ ἀγοράζωσιν ἄρτον, λάχανα, ὄπωρικὰ καὶ ἄλλα τρόφιμα ἐν τῇ ἀγορᾷ τῆς Κερκύρας, ὡς τοῖς Χριστιανοῖς, καὶ ὡς ἔθος εἶχον οἱ Ἐβραῖοι ἀρχαιόθεν. Ἐκέλευσε δὲ πρὸς τούτοις νὰ ἐπιτρέπηται τοῖς Ἐβραίοις ν' ἀντλῶσιν ὕδωρ ἐκ τοῦ φρέατος, ὅπερ ὠρύχθη ἐπὶ τοῦ ποτῶν Βατλοῦ Ἰωάννου Καπέλλου καὶ οὐ ποὺς κατασκευὴν συνετέλεσαν καὶ αὗτοὶ ιδίοις ἀναλόμασι, τέλος δ' ἐκήρυξεν κύστηρὰν τιμωρίαν, ἐάν τις ἐτόλμα καὶ καταβιάσῃ, νὰ λοιδορήσῃ ἢ ἐπωδήποτε νὰ βλάψῃ τοὺς Ἐβραίους, οἵτινες ὑπὸ πολλῶν Χριστιανῶν ἡπειροῦντο διὰ θανάτου ἢ διαρπαγῆς τῆς οὐσίας (21). "Οτι τὸ τοιοῦτον Δουκικὸν διάταγμα ἔξετελέσθη, ἀμηχανοῦμεν νὰ βεβαιώσωμεν, διότι τῶν παραπόνων τὸν Ἐβραίων οὐδεμία ὑστερον γίνεται διακοπή, ἀλλ ἀείποτε ταῦτα ἐπαναλαμβάνονται ἐν μεταγενεστέροις ἐγγράφοις. Καθ' ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς τὴν διάταξιν τὴν διαλαμβάνουσαν τὴν πώλησιν τῆς ἥδη κεκτημένης ἀκινήτου περιουσίας, βλέπομεν ὅτι μετὰ δύο σχεδὸν ἔτη, σκεψαμένη ἡ Βενετικὴ Σύγκλητος ὅτι τὰ κτήματα τῶν ἐν Κερκύρᾳ Ἐβραίων δὲν ἥσαν μεγίστης ἀξίας, ὡς φευδῶς ὑπεβλήθη τῇ Συγκλήτῳ, καὶ ὅτι οἱ Ἐβραῖοι τῆς Κερκύρας ἥσαν καὶ εἶναι πιστοὶ θεράποντες τῆς Βενετικῆς Αὐθεντίας, συγήνετε διὰ ψηφίσματος, τῆς 19 Ιουνίου 1408 εἰς τὴν αἰτησιν τοῦ μαστοροῦ Ἀγγέλου, Ἐβραίου ἰατροῦ (magister Angelus physicus Judeus), ὅστις ἐν ὀνόματι τῶν ἐν Κερκύρᾳ Ἐβραίων ταπεινῶς ἱκέτευεν ἵνα ἀνακληθῇ τὸ ἐν ἔτει 1406 διάταγμα περὶ τῆς συγχωρητέας οὐσίας τοῖς Ἐβραίοις. Καὶ τινότι χάριν τοῦ Ἐβραίου ιατροῦ ἐπετράπη τοῖς ἐν Κερκύρᾳ ὁμοθρήσκοις αὐτοῦ ἢ πρόσκτησις κτημάτων, ἀμπέλων καὶ ἀγορῶν ἐν τῇ νήσῳ μέχρις ἀξίας τετρακισχιλίων δουκάτων χρυσῶν, ἀπηγορεύθησαν αὐτοῖς πάντοτε νὰ ἔχωσι χωρικοὺς ὑποτελεῖς (22).

Ἡ μισαλλοδοξία, πρὸς τὸ παραφάγον πῦρ δμοιάζουσα, τέτες μένον καταπαύει τὴν φθοροποιὸν αὐτῆς ἐνέργειαν, ὅτε πέριξ αὐτῆς οὐδὲν ἄλλο ποὺς καταστοφὴν ἀπαντᾷ, διὸν οὐδὲν τὸ παράδοξον ἐὰν οἱ ταλαπίωροι Ἐβραῖοι, καὶ τοις κωλυθμενοῖς, ὡς εἰδομεν, τοῦ ἀγοράζειν καὶ αὕτα τὰ τρόφιμα ἐν τῇ δημοσίᾳ ἀγορᾷ, τοῦ ἀντλεῖν τὸ ὕδωρ ἐκ τῶν δημοσίων ρεατῶν, καὶ τοις ἀδί-

(21) Sathas, Mon. Hell. B'. σ. 153 - 154.

(22) αὐτ. σ. 206.

κως ἀργυρολογούμενοι καὶ ἀπειλούμενοι καὶ ὑδρο-ζόμενοι (23), δέν ηδύναντο ἐν δσῳ ὑπῆρχον ἐπὶ τοῦ προσώπου τῆς γῆς, νὰ κορέσωσι τὸ ἄγριον μῆσος, ὅπερ κατ' αὐτῶν ἔτρεφον πολλοὶ τῶν ἀξιούντων ὅτι εἶναι ὀπαδοὶ τῆς θρησκείας τοῦ πράου καὶ ταπεινοῦ τὴν καρδίαν Ναζωραίου.

"Οτε περὶ τὰς ἀοχὰς τῆς ΙΕ' ἐκτονταετηρίδος ἡ πόλις τῆς Κερκύρας ἔκειτο εἰσέτι ἐν τῷ παλαιῷ φρουρίῳ, ἡ δὲ νῦν πόλις ἐθεωρεῖτο ὡς προάστειον (suburbium) καὶ διὰ τοῦτο ἐκαλεῖτο Ἐξωπόλιον Κορυφῶν, οἱ Ἐβραῖοι κατώκουν πάντες κεχωρισμένοι ἀπὸ τῶν Χριστιανῶν, ἀμα μὲν τῇ ἐνάρξει τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἐν μιᾷ Ἰουδαϊκῇ, τοῦ αἰῶνος δὲ προβαίνοντος, ἐν δυσὶν Ἰουδαϊκαῖς intra civitatem et burgum civitatis (24), ἡ δὲ ἐβραικὴ συνοικία περιωρίζετο εἰς τὸ ιουδαϊκὸν ὅρος, τὸ χυδαῖστὶ λεγόμενον Βρησκοῦν, ὅπερ ἀρχόμενον ἀπὸ τῶν ἐπιθαλασσίων τειχῶν, περιελάμβανε τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς πόλεως, ὅπου νῦν κείνται οἱ ναοὶ τῆς Υπεραγίας Θεοτόκου τῆς Ἀντιθουγιατίσσης, τῆς Υπεραγίας Θεοτόκου τῆς Κρεμαστῆς, τοῦ Ταξιάρχου, τοῦ Παντοκράτορος καὶ τοῦ Ἀγίου Νικολάου (25).

Τῇ 10 Μαρτίου 1414 ἀπεφασίσθη ὑπὸ τῆς Βενετικῆς Αὐθεντίας, ὅτι δέον ἦτο νὰ ὀχυρωθῇ διὰ τειχῶν τὸ ἔξωπόλιον τῶν Κορυφῶν, ἦτοι ἡ νῦν πόλις, ἐντὸς δὲ τούτων νὰ περιληφθῇ τὸ ιουδαϊκὸν ὅρος, οὐ ἐπὶ τῆς ἄκρας ἔμελλε νὰ κτισθῇ ὑψηλὸν τεῖχος (26), ἀλλὰ μὴ ἐκτελεσθείσης μετὰ πασέλευσιν δύο καὶ ἐπέκεινα ἐτῶν τῆς ἀποφάσεως ταῦτης, ἀπεφασίσθη καὶ πάλιν τῇ 20 Οκτωβρίου 1416 νὰ ἐπιταχθῇ ὁ Βάιλος καὶ διοικητῆς Κερκύρας νὰ ἐκτελέσῃ αὐτὴν ἀμελητί (27). "Αλλ ἐτέ ἔνεκεν τῆς εἰρημένης ἀνάγκης τῆς ανηρθρώσεως τῶν τειχῶν τοῦ ἔξωπολίου, εἴτε διὰ τὸ ωκύλον ἔθιος τοῦ ταλαιπωρεύν τοὺς Ἐβραίους, φαίνεται ὅτι μικροῦ χοόνου διαγενομένου, ἐνωχληθήσαν οὗτοι ὡς πρὸς τὴν κατοχὴν τῶν ιδίων οίκων ἐν ταῖς δυσὶν Ἰουδαϊκαῖς, διὸ κατὰ τὸ 1425 ἡ κοινότης τῶν Ἐβραίων τῆς Κερκύρας ὑπέβαλε τῇ Βενετικῇ Αὐθεντίᾳ ὅτι ἐν τῷ Χρυσούλλῳ τῷ παραχωρηθέντι ὑπὸ τῶν Βενετῶν

(23) Stampa dei Priori degli Intervenienti di Corfù contro li capi dell' Università degli Ebrei di Corfù p. 30-32.

(24) Sathas, αὐτ. Γ'. σ. 287.

(25) Ἀληθῆς ἐκθεσίας περὶ τοῦ ἐν Κερκύρᾳ θαυματουργοῦ λειψάνου τοῦ Ἀγ. Συμβολῶνος πάρα Νικολάου τοῦ Βουλγάρων. σ. 21

(26) .... incipiendo prius a turri portus, ubi stat consiliarius, eundo seu tirando per marinam versus montem Judeorum.... accipiendo que ipsum montem Judeorum intus, et facere et extendere ipsum murum usque sanctum Nicolaum poverello, et de inde usque pontem hospitalis, et postea inde usque ad ecclesiam sanctorum Apostolorum, et de inde usque ad turrim alterius consiliarii a parte sirochi, faciendo sive construi faciendo unam bonam turrim in summitate montis Indeorum. Sathas, αὐτ. Γ'. σ. 41.

(27) Sathas, αὐτ. Γ'. σ. 142.

Ἡ ἑβραϊκὴ κοινότης τῆς Κερκύρας

τοῖς Κερκυραίοις κατὰ τὴν παράδοσιν τῆς νήσου ὑπῆρχεν ἄρθρον, δι’ οὗ πάντες οἱ πολῖται καὶ κάτοικοι τῆς πόλεως Κερκύρας ἡδύναντο ἀκαλύτως ν’ ἀπολαύσωσι τῶν ἰδίων οἰκιῶν καὶ κτημάτων ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ Ἑβραῖοι τῆς Κερκύρας ἴσχυρίζονται ὅτι εἰναι καὶ αὐτοὶ πολῖται καὶ κάτοικοι τῆς νήσου (*dicunt et affirmant se esse cives et habitatores Korphoy*) τούτου ἔνεκα ταπεινῶς ἵκετεύουσιν, ἵνα μὴ τῇ πονηρῷ εἰσηγήσει ἀνθρώπων κακούλων ἀπογυμνωθῶσι τῶν ἰδίων οἰκιῶν, αἵτινες ἐπεκυώθησαν αὐτοῖς καὶ τῇ 26 Σεπτεμβρίου 1423. Εἰς τὰ αἰτήματα δὲ ταῦτα τῶν Ἑβραίων ἔδωκεν εὑμενὴ ἀκρότασιν ἡ τῆς Βενετῶν Αὐθεντία, κελεύσασα τῇ 3 Μαΐου 1425 τὸν Βάτιλον Κερκύρας γὰρ τηρῶνται ἀπαράβατα τῶν Ἑβραίων τὰ προνόμια καὶ νὰ μὴ ἀκυρῶνται ταῦτα ὡς πρὸς τοὺς οἰκιους καὶ τὰ κτήματα τὰ ἐν ταῖς δυσὶν Ἰουδαϊκαῖς (28). Καίτοι δ’ ἔχοντες οἱ Ἑβραῖοι τοιαῦτα προνόμια, προίσθιος ὅμιως τοῦ χρόνου ἡναγκάσθησαν ὑπὸ τῶν Βενετῶν νὰ κατεδαφίσωσι τὰς ἑαυτῶν οἰκίας, διότι ἔμελλον νὰ ἐγερθῶσιν αὐτόθι ἐπιτευχίσματα πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πόλεως. Τούτου ἔνεκεν οἱ Ἑβραῖοι ἐξῆλθον ἐκ τοῦ ὠρισμένου χώρου καὶ διεπάρησαν πολλαχόσε, κατοικήσαντες μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν, καὶ δὴ καὶ παρὰ τοῖς ἱεροῖς ναοῖς. Ἡ ἀνάμιξις αὕτη τῶν Ἑβραίων μετὰ τῶν λοιπῶν κατοίκων τῆς νήσου μεγάλως ἐσκανδάλισε τὰς ψυχὰς τῶν φιλευσεῖδῶν Χριστιανῶν, οἵτινες ἀφροτονοῦ γόγούμενοι τὸ πρᾶγμα ἔπειμψαν ἐν ἔτει 1524 εἰς Βενετίαν τὸν Βαπτιστὴν Πετρετῆ καὶ τὸν Ἰωάννην Ἀβράμην, εὐπατοίδας τῆς νήσου, ἵνα σὺν πολλοῖς καὶ ἄλλοις αἰτήσωσι παρὰ τοῦ Δουκὸς τὸν περιοισμὸν τῶν Ἑβραίων εἰς κεχωριτμένον καὶ ἰδικίτερον χώρον ὡς τὸ πάλαι. Ἡ Αὐθεντία, προθύμως συνανέσασα εἰς τὴν αἴτησιν τῶν Κερκυραίων πρόσθειον, ἐκέλευσεν ἀμέσως τὸν ἐν Κερκύρᾳ Βενετὸν Προροητὴν γὰρ περιοίσῃ τοὺς Ἑβραίους εἰς τόπον ὑπὸ αὐτῆς ὑποδειχθέντα, ὃπου ἡδύναντο τοῦ λοιποῦ νὰ ζῶσι καλῶς τε καὶ ἀσφαλῶς (29). Ἄλλ’ αὕτη ἡ δουκικὴ διάταξις ἔμεινεν ἀνευ οὔδενὸς ἀποτελέσματος ἐπὶ μεγάλῃ λύπῃ τῶν Κερκυραίων ὅθεν ἐν ἔτει 1532 ἐπέμφησαν. ἄλλοι δύο τῶν προκρίτων τῆς νήσου εἰς Βενετίαν, δὲ Οὐαρτέριος Μορέλλος καὶ δὲ Γεωργίος Λάντσας, ἵν’ ἀπαιτήσωσιν οὓς μόνον τὴν ἐκτέλεσιν τῆς εἰρημένης διατάξεως, ἀλλὰ καὶ γὰρ ἀπαγορεύηται τοῦ λοιποῦ τοῖς Ἑβραίοις νὰ λαμβάνωσιν ἐπὶ μισθῷ οἰονδήποτε ἀκίνητον κτῆ-

μα (30). Ἡ βενετικὴ πολιτεία, πάντοτε χαριζομένη ταῖς ἐπιθυμίαις τῶν Κερκυραίων, παρεχώρησεν ἀσμένως τὰ αἰτηθέντα, ἀλλ’ αἱ πεοὶ τούτου γενέμεναι τότε δουκικὴ διατάξεις ἔμειναν καὶ πάλιν ὡσκύτως ἀναποτέλεστοι. διὸ ἐν ἔτει 1546 δὲ Ἱάκωβος Πετρετῆς καὶ Ἀνδρέας Καρτάνος, πρέσβεις, τῆς πιστοτάτης πόλεως τῶν Κορυφῶν, παροκπονοῦται ἐνώπιον τοῦ Δουκὸς τῆς Βενετίας ὅτι, ἐν ᾧ μερὶς τῶν Ἑβραίων εἶχεν ἔλθη πρὸς κατοικίαν εἰς τόπον ἀσφαλῆ καὶ ἐπιτήδειον, δηλαδὴ εἰς Σπηλαίαν, δρισθέντα αὐτοῖς ὑπὸ τῶν συνδίκων τῆς πόλεως, οἱ λοιποὶ τῶν Ἑβραίων ἀπεποιοῦντο νὰ μετακθῶσιν αὐτόσε πρὸς διαμονήν· ἐπέτυχον δὲ νὰ διαταχθῆ καὶ πάλιν διαμονήν· ἔπειτα δὲ νὰ διαταχθῆ καὶ πάλιν διαμονήν· ἔπειτα δὲ νὰ διαταχθῆ τοῖς Ἑβραίοις χῶρον πρὸς σταθερὰν διαμονήν, ὅπου ὅταν ἡδύναντο νὰ κατοικῶσιν ἀσφαλεῖς, ἀλλ’ ὡς οἵνα τε κεχωρισμένοι ἀπὸ τῶν Χριστιανῶν (31). Οὐχ ἡττον ὅμως οἱ Ἑβραῖοι ἔμενον ἐτὶ ἐν ταῖς συνήθεσιν αὕτῶν κατοικίαις καὶ ἐν ἔτει 1562, καθ’ θν γρόνον μετὰ μακρὰν ἀντιλογίαν τῶν Ἑβραίων συνδίκων, γενομένην ἐνώπιον τοῦ Βενετοῦ Προροητοῦ, ἀπεφασίσθη ὅτι οἱ Ἑβραῖοι ὕφειλον νὰ κατοικῶσιν ἐν τῷ χώρῳ τῷ αὐτοῖς ὠρισμένῳ ὑπὸ τῶν Χοιστιανῶν συνδίκων, τουτέστιν ἀπὸ τοῦ ναοῦ τῆς Ὑπερχρήξ Θεοτόκου τῆς Ὁδηγητίας καὶ ἐπέκεινα, περιβάλλοντες ἔκυτοὺς δι’ ὑψηλῶν τειχῶν (32). Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπόφασις αὕτη εἰς οὐδὲν ἀπέβη, ὡς αἱ ποιογενέστεραι. Τίνι τρόπῳ κατώρθωσάν τινες τῶν Ἑβραίων νὰ μὴ ἐκτελέσωσι τὴν τότε ὑπὸ τοῦ Προροητοῦ ἀπόφασιν, ἀλλὰ νὰ κατοικῶσιν ἐτὶ διεσπαρμένοι, οἱ μὲν ἐν τῷ φρουροὶ (33), οἱ δὲ ἐν τῇ πόλει ὅπου καὶ ἀν ἔβούλοντο, ἀγνοοῦμεν· γιγνώσκομεν ὅμως ὅτι οἱ Χριστιανοί, βαρέως φέροντες τὴν παρακοὴν τῶν Ἑβραίων, ἔπειμψαν ἐκ νέου πρέσβεις εἰς Βενετίαν ἐν ἔτει 1592 τοὺς εὐπατρίδας Φύλιππον Καρτάνον καὶ Ἀνδρέαν Φιομάχον, ἵν’ ἀπαιτήσωσι τὴν ἐκτέ-

(30) Marmora, Hist. di Corfù. σ. 286.

(31) Sathas, αὐτ. Γ'. σ. 285.

(32) Stampa κτλ. σ. 44.

(33) Ὅτι καὶ μετὰ τὸ 1532 κατόκουν Ἑβραῖοι τινες οὓς μάνον πολλαχοῦ τῆς νῦν πόλεως, ἀλλὰ καὶ ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ φρουρίου, πολλαχῷς ἡδύναμεθα νὰ ἀποδεῖξωμεν (Iunzi, Condiz. Politi. κτλ. σ. 459), ἀλλ’ ἀφεῖ πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἡμέτερας βεβαιώσεως συμβολαιογραφικὴ πράξις, ἣν νομίζομεν εὔλογον νὰ μηνημονεύσωμεν οὓς μόνον εἰς ἀσφαλεστάτην πάσιν τὸν υφ’ ήμων εἰρημένον, ἀλλὰ καὶ εἰς σπάνιον μαρτύριον ἀμοιβαίας ἀξιολογώστου ἀνεκθησείας. Μάστρος Σαμαρίας, οὐδὲ τοῦ Ἰσδρᾶ, Ἑβραῖος, κάτοικος τοῦ φρουρίου Κερκύρας, διατίθεμεν τὸ ἑαυτοῦ ἐώρα θανάτου, ὑπαγόρευε τὴν ἑαυτοῦ διαθήκην τῇ 10 Φεβρουαρίου 1538 πρὸς τὸν ὁμόδουλον ἱερέα Μιχαὴλ Γλαζάνην, δημόσιον συμβολαιογράφον, ἐνώπιον ἑέρου ιερούς ὄρθοδόξου Ζαχαρίου Γαρδικιώτου, δύο ἑαυτοῖν Μεναχέμ Μπουρλᾶ καὶ Σολομώντος Πορτογάλλου, καὶ ἄλλου Ἑβραίου ὄντα μαρτυρεῖς ἔκαστος ἐν τῇ ἰδίᾳ γλωσσῇ, ὃ μὲν ἱερεὺς διὰ γραμμάτων ῥωμαῖκην ὥν τοι τοῦ δὲ ἄλλοι θέτει ἐώρα καὶ τοῦ (Δημόσιον Ἀρχειοφυλακεῖον Κερκύρας. Συμβούλαιον γραφικά Πράξεις τοῦ ἱερέως Μ. Γλαζᾶ. σελ. 62).

(28) Sathas, αὐτ. Γ'. σελ. 286.

(29) .... che i sii provisto de habitatione ad essi Hebrei in uno loco dicto Catto fero, che è dalla banda del Turrion del Armiraglio, ove starano bene uniti et securi. Bolla d’oro, σ. 40. Ο Σάθας, ἔχει ορθότερον, νομίζουμεν, Catto Cafero ἀντὶ τοῦ Catto fero (Ε'. σελ. 262).

λεσιν τῶν γενομένων κατὰ τῶν Ἐβραίων παραχωρήσεων (34), ἀλλὰ μόλις τῷ 1622 ἐξεδόθη αὐστηρὸν διάταγμα, ἀποτελεσματικόν, ὃς φάνεται, δι' οὗ οἱ Ἐβραῖοι προσετάττοντο νὰ κατοικῶσι τοῦ λοιποῦ ἡνικένοι, ἐν ᾧ διαμένουσι νῦν συνοικίᾳ καὶ νὰ μὴ ἔξερχωνται ἐξ αὐτῆς, ἵνα μεταβῶσιν εἰς τοὺς ἄγρούς, ἀγενούς προηγουμένης ἐγγράφου ἀδείας τοῦ Βαΐλου καὶ τοῦ Προνοτοῦ (35). Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον ἀπηγορεύθη πρὸς αὐτοὺς πᾶσα ἔξωτερη λατρεία καὶ ἡ μίσθωσις παντὸς ἀκινήτου ακήματος, ἔξαιρουμένης τῆς οἰκίας ἐν ᾧ ἔμελλον νὰ κατεικῆσι. Καὶ οὕτω μετὰ ἐκατονταετῆ σχεδὸν ἀγῶνα, ἀπὸ τῆς ἐν ἔτει 1524 ἀποστολῆς τῶν δύο πρέσβεων Πετρετῆ καὶ Ἀβράμη, ἔληξεν ἐπὶ τέλους τὸ περίφημον ζήτημα, ὅπερ ζωηρῶς ἀνεψύη ἐν Κερκύρᾳ, περὶ περιορισμοῦ τῶν Ἐβραίων εἰς τινὰ χῶρον ὅλως κεχωρισμένον ἀπὸ τῶν Χριστιανῶν.

Ἄλλ' ὡς ἔαν μὴ ἥρκουν αἱ μνημονεύσεις καταπιέσεις αὐταῖς, ἵνα κορέσσωσι καὶ αὐτὰ τὰ ἀγριώτερα πάθη, οἱ Χριστιανοὶ ἐπενδουν νέας πάντοτε πρὸς ὕδριν καὶ βλάσην τῶν Ἐβραίων καταδιώξεις. Εὑρίσκοντο δέ τινες τοσοῦτον μοχθηροὶ τὴν φύσιν, ὥστε νυκτὸς ἐρχόμενοι εἰς τὰ τῶν Ἐβραίων κοιμητήρια ἀνέσκαπτον τοὺς τάφους καὶ μυρίας διέπραττον κατ' αὐτῶν ὕδρεις καὶ ἀπανθρωπίας. Ἡ Βενετικὴ πολιτεία, μαθοῦσα τὸ πρᾶγμα, προεκήρυξεν ἐν ἔτει 1614 ὅτι ζήθελεν ἐπιβάλει αὐστηροτάτας ποινὰς εἰς τοὺς φωριωμένους ἐνόχους τοῦ στυγεροῦ τούτου κακουργήματος, καὶ ἡ αὐστηρότης τῆς ποινῆς ἐμετρίασεν ἐν μέρει τὴν τόλμην τῶν προπετῶν, ἀλλά, παύσαντες οὔτοι νὰ ἔξυβρίζωσι τοὺς νεκρούς, ἥρχισαν νὰ ἐνοχλῶσιν ἡμέρας καὶ νυκτὸς τοὺς ζῶντας, προπηλακίζοντες αὐτοὺς, ἀναγκάζοντες τοὺς παιδες αὐτῶν εἰς βαναυσοτάτης ἐργασίας, ἀποτείνοντες λόγους αἰσχροὺς καὶ ὑβριστικοὺς εἰς ὅσας Ἐβραίας ἀπήντων καθ' ὅδον, καὶ τέλος ῥαθίζοντες ἢ ἀπειλοῦντες θάνατον, ἐάν τις τῶν Ἐβραίων μετίθαινε χάριν ιδίων ὑποθέσεων εἰς τοὺς ἄγρούς. (36).

Ο πληθυσμὸς τῶν ἐν Κερκύρᾳ Ἐβραίων δύναται, καθ' ὅσον γνωσκομεν, νὰ δρισθῇ μόνον ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς ΙΣ' ἐκατονταετηρίδος. Μανθάνομεν τιθόντι περὶ αὐτῶν τάδε ἐν τῇ ἐν ἔτει 1558 γενομένῃ δημοσίᾳ πρὸς τὴν Αὐθεντίαν ἐκθέσει τοῦ τότε Βαΐλου Κερκύρᾳ Ἀγτωνίου Φοσκαρινοῦ. «Οἱ ἐν Κερκύρᾳ Ἐβραῖοι ἀνέρχονται σχεδὸν εἰς 400, οἵτινες οἰκουμενικοὶ τοσοῦτον ἡνικένοι μετὰ τῶν Χριστιανῶν, ὥστε πολλαχοῦ ὑπὸ τὴν αὐτὴν στέγην εὐρίσκονται Χριστιανοὶ καὶ Ἐ-

(34) Marmora, Istor. di Corfù. σ. 370.

(35) Ψήφισμα τῆς 9 Φεβρουαρίου 1622. (Lunzi Cond., κτλ. σ. 461).

(36) Βιβλιάριον ἐκ περγαμηνοῦ γάρτου, περιέχον διάφορα πέρ τῶν Ἐβραίων Βενετικὰ διατάγματα καὶ σωζόμενον ἄλλοτε παρὰ τῷ μακαρίτῃ Παύλῳ Λάμπρῳ.

βρατοι» (37). Ἐν δὲ τῷ ἐπιωύσῃ ἐκατονταετηρίδι: βεβαίοις δι Μαρμαρᾶς, διτὶ ὑπῆρχον ἐν τῇ πόλει Κερκύρᾳ ἐν ἔτει 1663 πεντακόσιοι εὔποροι καὶ πλούσιοι Ἐβραίων οἰκοι (38). Κατὰ δὲ τὸ δεύτερον ἥμισυ τῆς ΙΗ' ἐκατονταετηρίδος, ὡς μανθάνομεν ἐκ τῆς ἐν ἔτει 1760 γενομένης ἐκθέσεως τοῦ Γενικοῦ Προορητοῦ Φραγκίσκου Γριμάνη, δι ἀριθμὸς τῶν Ἐβραίων ἐλογίζετο εἰς 1171, ἀποτελοῦντας τὸ ὅγδοον τοῦ ἐν τῇ πόλει συνοικισμοῦ (39).

Γνωστὸν τοῖς¹ πᾶσιν δόποσον σταθερῶς ἐμμένουσιν οἱ Ἐβραῖοι ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν προγόνων αὐτῶν καὶ δόποσον δισκόλως ἐπιστρέφουσιν εἰς τὴν Χριστιανικὴν πίστιν, θέμενοι οὐδὲν θαυμαστὸν ἐὰν καὶ ἐν Κερκύρᾳ ὀλίγοι προσήλυτοι λόγου ἀξίοι μνημονεύωνται. Ἀλλά, περὶ τούτου συμπεσόντος τοῦ λόγου, οὐχὶ ἀνάρρηστον ἵσως νὰ διηγηθῷ μεν ἐνταῦθα ἐν ἐπιμέτρῳ τῶν εἰρημένων συμβάντι, ὅπερ ἔλαβε χώραν ἐν Κερκύρᾳ ἐν ἔτει 1776 κατὰ τὴν δεκάτην ἐβδόμην καὶ ὅγδοην ἡμέραν (ἔ. ν.) τοῦ Απριλίου μηνὸς καὶ ὅπερ ζωηρῶς εἰσέτι διετηρήθη ἐν τῇ μνήμῃ τοῦ λαοῦ, παοαλαβόντος αὐτὸν ἐκ παραδόσεως ἀπὸ τῶν προγενεστέρων γενεῶν. Μεταξὺ τῶν τότε ἐπισημοτέρων ἐν Κερκύρᾳ Ἐβραϊκῶν οἰκοιν ἐπείχεν διολογουμένως τὴν πρωτίστην τάξιν ὁ τοῦ μεγαλεμπόρου Βιβάντε. Τὰ πολυάριθμα μέλη τὰ συγκροτούμεντα τὸν οἰκον τούτον, εἰς τὴν ἐμπορίαν ἐπιδοθέντα, ἔξετειναν τὰς ἐπιχειρήσεις αὐτῶν οὐ μόνον ἐκτὸς τῆς υγίου, ἀλλὰ καὶ ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ Βενετικοῦ κοάτους, εἰς τοόπον ὥστε κατέστησαν ἐν πάσῃ σχεδὸν τῇ Εὐρώπῃ γνωστά. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῆς ἀκηδίας καὶ ἀδρανείας τῶν λοιπῶν ἐν Κερκύρᾳ πολιτῶν, κατώρθωσαν ταῦτα ἐν οὐ μακρῷ χρόνῳ νὰ ἐλκύσωσιν εἰς ἐκυτὰ τὸ πλείστον μέρος τῶν ἐν τῇ υγίσιν κυκλοφορούμενων χρημάτων καὶ ηγέναν διημέραι κατά τε τὰ πλούτη καὶ τὴν δύναμιν. Ἐν δὲ τοῦ Βιβάντε δι μπορικὸς οἰκος διετέλει ἐν ἀνθηστάτῃ καταστάσει, νέος τις Ὁρθόδοξος ὀνόματι Σπυρίδων, ἔλκων τὸ γένος ἐκ τῆς περιφανοῦς οἰκογενείας τῶν κομήτων Βουλγάρεων, — ἡτις, ὡς γνωστόν, ἔχει τὸ πατρωνικὸν δικαίωμα ἐπὶ τοῦ θαυματουργοῦ λειψάνου τοῦ ἀγίου Σπυρίδωνος, — υἱὸς δὲ τοῦ ἐφημερίου τῆς τοῦ ἀγίου ἐκκλησίας Ιωάννου Βαπτιστοῦ Βουλγάρεως, πεισταθῆς ἡσάσθη τῆς Ραχήλ, πεισικαλλοῦς νεάνιδος ἐκκαθεδεκατούς. θυγατρὸς τοῦ ἀποθανόντος Ἐβραίου Μαϊμούδη Βιβάντε, θνὴ δι πάππος ἐσκόπευε νὴ νυμφεύση μετὰ διοιθήσκου νέου, θνὴ δὲ κέρον ἐκθύμως ἀπεστρέφετο. Ο Σπυρίδων Βούλγαρης, παροχμύθημα

(37) Lungi Condiz. κτλ. σ. 458.

(38) Marmora, Ist. κτλ. σ. 437.

(39) Relazioni Storico-Politiche dett' isole del mare Ionio, scritte da F. Grimani. Venezia. 1856. σελ. 76 καὶ 85.

τοῦ δεινοῦ αὐτοῦ ἔρωτος ζητῶν, ἐπεισε διὰ χρημάτων τὸν καθ' ἑκάστην εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Βιβλίντε φοιτῶντα κομωτὴν καὶ δι' αὐτοῦ ἐξέφρασε πρὸς τὴν Ἐβραίαν νεάνιδα τὸ ἔρωτικὸν αὐτοῦ πάθος. Βλέπων δὲ ὅτι τὰ αἰσθήματα αὐτοῦ ἀντημίθεον τὸ ὑπὸ τῆς ἀπαλόφρονος Ῥαχὴλ, ἐθάρρησεν ἕτι μᾶλλον καὶ δωροδοκήσας δύο ἐν τῇ οἰκίᾳ θεράποντας τοῦ χριστιανικοῦ δόγματος, ἐπεσκέπτετο κρυψίως διὰ νυκτὸς τὴν ἀπεοίσκεπτον νέαν, εἰσαγόμενος διὰ πλαγίας θύρας κατωγείου τινός, ἐσωτερικὴν κοινωνίαν ἔχοντος μετὰ τῆς λοιπῆς οἰκίας. Ἡ θερμότης τῆς νεανικῆς ἡλικίας, αἱ προσδοκώμεναι τιμαὶ, καὶ τῆς κομήστης δ τίτλος, ὃν ἔμελλεν ὑπὸ ἀπολαύσης εἰς γάμον ἐρχομένη μετὰ τοῦ Χριστιανοῦ ἔραστοῦ, ἡ ἀποστροφὴ πρὸς τὸν προτεινόμενον αὐτῇ ὅμοδόξον σύζυγον, αἱ συνεχεῖς, καὶ πειστικὰ τοῦ κόμητος πικασκινήσεις ἐπεισαγόντες τὴν ἐρωσαν Ῥαχὴλ νὰ δραπετεύσῃ ἐκ τῆς πατρικῆς οἰκίας, ἵνα τὸν Χριστιανισμὸν ἀσπαζομένη νομίμως μετὰ τοῦ ἔραστοῦ συζευχθῇ. Ἀφοῦ εἶδεν δὲ κόμης ὅτι ἡ Ῥαχὴλ ἦτο ἥδη πεπεισμένη καὶ πρόθυμος ν ἀκολουθήσῃ αὐτὸν διπασδήποτε, ἐμπιστεύει τὸ πρᾶγμα εἰς πιστοὺς τινας φίλους, καὶ ἀρωγὴν παρ' αὐτῶν ζητήσας προδιατίθησι καὶ πικασκευάζει μετ' αὐτῶν τὰ τοῦ δρασμοῦ, δρισθέντος εἰς τὴν νύκτα τῆς δεκάτης Ἀπριλίου. Ἐλθούσης δὲ τῆς συντεθειμένης ἡμέρας, οἱ δύο ὑπηρέται, οἱ διὰ χοημάτων διαφθιχρέντες, διδουσιν ὑπνωτικὸν φάρμακον εἰς τοὺς οἰκοδεσπότας καὶ ἀνοικτὴν ἀφίνουσι τὴν πλαγίαν θύραν, ἵνα εἰσέλθωσι διὰ αὐτῆς οἱ συνυμβται τοῦ κόμητος. Ἀμα δὲ τῇ νυκτὶ, θορήσου ἀκοντίθεντος ἐν τῷ κατωγείῳ, δ οἰκοδεσπότης ἐπιφορτίζει τοὺς ὑπηρέτας νὰ μάχωσι τὸ συμβαίνει καταρχῆς δὲ πρὸς τοῦτο εἰ: τὸν δύο συνειδότων ὑπηρετῶν ἐπιπλήττει τοὺς αὐτόθι κρυπτομένους συνενδργούς τῆς συνωμοσίας καὶ πιασαγγέλλει αὐτοὺς ἀκοαν σιωπήν, εἴτα δὲ ἀνελθὼν διηγεῖται φευδῆς, ὅτι δ θύρυσος προήρχετο ἐξ ἀνθρώπων οἰνοφλύμων, οἵτινες διαβαίνοντες ἐσπρώξαν τὴν θύσαν τοῦ κατωγείου. Τότε οὐδὲν ὑποπτεύοντες οἱ οἰκοδεσπόται κατακλίνονται καὶ ἀμέριμνοι παραδίδονται εἰς τὸν ὑπνον. Προίσυστης δὲ τῆς νυκτὸς Γερυκνὸς ὑπηρέτης, ἀμέτοχος τῆς συνωμοσίας, ἀνκυτάς ἐκ τοῦ ὑπνου βλέπει ἐν τῇ οἰκίᾳ ἐπτὰ ξένους ἀνθρώπους, οὓς δὲν ἥδυνθή νὰ διακρίνη σθέσαντας εὐθέως τὰ φῶτα. Περιδεής ἐκ τούτου γενόμενος τρέχει διὰ τάχεις διακρίνησης εἰς τὸν γυνωστὸν θάλαμον τῶν κυρίων καὶ εὐρίσκει τούτους ὑπὸ βαθυτάτου ὑπνον κατεχομένους. Εἰς μάτην φωνάζει, εἰς μάτην ἐκτινάσσει αὐτοὺς ἵνα ἀφυπνώσωσιν. Οἱ ὑπνοις ἐπέκειτο λίγην βαρύντες ἐπὶ τῶν βλεφάρων αὐτῶν, ἐν δρόμῳ δὲ προπολής αὐτῶν Ῥαχὴλ ἀπήγετο ἐκ τῆς πατρικῆς ἐστίας. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους μετὰ πολλὰς καὶ μεγάλας τοῦ

Γερμανοῦ προσπαθείας, ἀποσείσαντες τὸν ὑπνον διαστυχής πάππος καὶ ἡ ἀθλία μήτηρ περιτρέχοντας ἐντρομοῦ τὴν οἰκίαν, καὶ μὴ εὑρόντες τὴν ἀγαπητὴν Ῥαχὴλ ἐννοοῦσι τὴν καταλαβούσαν αὐτοὺς συμφορὴν καὶ πικρῶς κλαίουσ: τὸ ἀπολεσθὲν τέκνον.

‘Ανώνυμός τις καὶ σύγχρονος Ἐβραῖος, ὅστις ισως κατ’ ἐντολὴν τῶν Βενετικῶν ἀρχῶν ἐποίησε μακρὰν τοῦ συμβάντος τούτου ἔκθεσιν (40), βαρέως φέρων τὴν γενομένην τοῖς Ἐβραίοις ὕδριν, περιγράφει διὰ τῶν σκοτεινοτέρων χρωμάτων τὴν τότε κοινωνίαν τῆς Κερκύρας καὶ ποδὸς πάντων ἐπιτίθεται κατὰ τῶν ἀρχόντων, οὓς παριστησιν ὡς διεφθαρμένους, ἀδρανεῖς καὶ φατριαστικούς. Κατ’ αὐτόν, ὁ κόμης Σπυρίδων, ἀπάσχεις τὴν ὥραίαν καὶ πλουσίαν Ἐβραίαν, δὲν ἐνεπνέετο ὑπὸ εὐγενοῦς καὶ εἰλικρινοῦς ὑπὲρ τῆς κόρης αἰσθήματος, ἀλλ’ ἐκινεῖτο ὑπὸ ἀπλήστου ἐρασιχρηματίας, διἵτι ποδὸς τοῦ δρασμοῦ ἐκτελέσεως ἐπὶ πολλὰς καὶ συνεχεῖς ἡμέρας ὑφῆρει διὰ νυκτὸς ἐκ τῆς οἰκίας τοῦ Βιβλίντε καὶ ἐμπορεύματα καὶ σκεύη πολύτιμα καὶ παντοτάχ οὐφάσματα, κατὰ δὲ τὴν ἀπαγωγὴν τῆς Ῥαχὴλ ἀπεκόμισε καὶ πάντα τὰ κειμήλια αὐτῆς τε καὶ τῆς μητρός. Ἡτο δέ, κατὰ τοὺς λόγους τοῦ αὐτοῦ Ἐβραίου ἀφηγητοῦ, τοσοῦτον ἀσεβής καὶ ἀπιστος, ὡστε κατὰ τὰς τρεῖς πρώτας ἡμέρας τῆς ἀγίας καὶ μεγάλην ἔδηδομάδος κατερρόχθισε τρία πινάκια ἀνθογάλακτος καὶ, μὴ ἔχων νὰ πληρώσῃ τὸν πωλητὴν, κατήνεγκεν αὐτῷ τοία τραύματα, ἐξ ὃν τὸ δὲν θανατηφόρον. Εἰς ταῦτα δὲ ποοστίθησιν δ Ἐβραῖος ὅτι, ἐνδι διὰ νυκτὸς ἐφοίτα εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Βιβλίντε καὶ εἰχον ἐρωτικάς μετὰ τῆς κόρης σχέσεις, ἐν καιρῷ ἡμέρος; ἀναφράνδην μετέβαινεν εἰς τὴν οἰκίαν ἄλλης κήρης, θυγατρὸς πτωχοῦ ἱερέως, ἢν δ κόμης ὑπετρέψθη νὰ νυμφευθῇ, προσλαβών καὶ ἐκατὸν πεντάκοντα χρυσίνους λόγω προικός.

‘Ἐν τοσούτῳ ἡ νέα Ῥαχὴλ, ἀπαχθεῖσα ἐκ τῆς πατρικῆς ἐστίας, περιεφέρετο ὑπὸ τοῦ κόμητος καθ' ὅλην τὴν νύκταν ἀπὸ οἴκου εἰς οἴκου, ἵνα ματαιωθῆσιν οἵτις αἱ ἔρευναι τῶν Βενετικῶν πορῶν, αἵτινες πληροφορούμενται περὶ τοῦ πράγματος οὐδέλησαν νὰ μεσολαβήσωσι χάριν τῆς δικαιοσύνης. Ἀλλὰ διαδοθεῖσης εἰς τὴν πόλιν τῆς ἀγγελίας, ὅτι ἡ κόρη τοῦ πλούσιωτέρου καὶ ἐπισημοτέρου τῶν Ἐβραίων ἐμπόρων συγκατένευσεν ἡ ἀσπασθή τὴν Χριστιανικὴν πίστιν, ἀλλ' ἐκωλύετο ὑπὸ τῶν Βενετικῶν ἀρχῶν δ λαὸς ἐθεώρησε τὴν ὄρθιοδοξίαν κινδυνεύουσαν καὶ προσθεῖλημένην.

(40) Catalogo dei manoscritti posseduti dal marchese Gino Capponi. Firenze, coi tipi della Galileiana. 1845. σ. 7. Avvenimento accaduto in Corfù la notte del 17 Aprile 1776 aperfezionato con fatti pubblici la metà dell' 18 Codice CXLI. Ατελές. Ἀντίγραφον δὲ πληρέστατον σώζεται παρὰ τῷ ἡμετέρῳ φίλῳ κ. E. Βιωτῷ.

ὅθεν συνέρρεσε πανταχόθεν πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς ἀπειλουμένης προστιλύτου, ἵτες ἐν τῷ μέσῳ πλήθους ἀπείρου ὡδηγίθη εἰς τὸν υκὸν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Ἀντιβουνιωτίστικης, ὃπου ἐμελλεῖ ν' ἀνακαινίσῃ αὐτὴν διὰ τοῦ ἀγίου βαπτίσματος ὁ γέρων Σακελλάριος Χαλικιόπουλος. Τρὶς ἐπέμφθησαν στρατιῶται, ἵνα διασχίσωσι τὰ πλίθη καὶ καταλάθωσι τὴν κόρην, καὶ τρὶς μανιωδῶς ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν πολιτῶν, οὓς ἔτι μᾶλλον ἔξῆψεν ἡ φωνὴ τοῦ ἐφημερίου τοῦ ἀγίου Σπυρίδωνος, ὡς πατρὸς τοῦ μελονύμφου, προσκαλέσαντος τοὺς ὄρθοδόξους Χριστιανοὺς νὰ λάβωσιν ὑπὲρ πίστεως τὰ ὅπλα. Παράφρον δὲ τότε γενόμενον τὸ πλήθος ἐκ τῆς χαρᾶς δι' ὅσα ὑπερενίκησε κωλύματα, ἀπήτησε νὰ τελεσθῶσι τὰ μυστήρια τοῦ βαπτίσματος πρῶτον καὶ ἀμέσως τὰ τοῦ γάμου.

Τούτων δὲ τελεσθέντων ἐν ὅψει σχεδὸν αὐτῆς τῆς ἐνόπλου δυνάμεως, μὴ τολμώστης ν' ἀντιστῆσις τὰ τελούμενα, οἱ νεόνυμφοι ἐκομίσθησαν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ κόμητος Βουλγάρεως, ἔχοντες ἔκατέρωθεν ἔνδρας γυμνὰ φέροντας τὰ ξίφη καὶ παρακολουθούμενοι ὑπὸ τοῦ πλήθους ἐπευφρυμοῦντος καὶ μυρίας εὐχάς ὑπὲρ τῆς εὐτυχίας αὐτῶν εἰς οὐρανὸν ἀναπέμποντος (41). Οἱ δὲ Νικόλαος Ἀρλιώτης, οὗ τὸ περιέργον χρονικὸν περὶ τῶν ἐν Κερκύρᾳ συμβάντων ἀπὸ τοῦ 1731—1812 ἐξέδωκεν ἐν περιλήψει ὁ εὐπαίδευτος καὶ θερμὸς φίλος τῶν πατρίων μελετῶν κ. N. B. Μάνεσης, προστίθησιν εἰς ὅσα ἀνωτέρω ἀφηγήθησεν, ὅτι «τὴν πρωτανὴν τῆς 18 Μαΐου (ἔτ. π.) ὑδεῖ γενικὸς προβλεπτής Ρενιέρης ἀπέστειλεν ἐκαππάτον τὸν στρατιώτα» καὶ 200 Σκλαβούνους εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ιερέως Βουλγάρεως πρὸς σύλληψιν τῆς νεογύμφου, ἥτις μετηνέχθη εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ προβλεπτοῦ οὗτος δὲ συγκαλέσας τοὺς συνδίκους τῆς πόλεως καὶ συστήσας αὐτοὺς νὰ

(41) Πρε. Ιστορίαν Ἑραιοπούλας τῆς Μαρκάδης. Ἐν Βενετίᾳ, 1850.

φροντίζωσι περὶ τῆς ἡσυχίας τῆς πόλεως, ἐπεμψε τὴν νέαν εἰς Βενετίαν». Τὸ ἀπροσδόκητον δὲ τοῦτο μέτρον ἐλήφθη, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Ἀρλιώτου, ἐνεκα διαταγῶν τῆς Βενετικῆς κυβερνήσεως (42).

Τοιαύτη ἐν συνόψει ἦτο τῶν ἐν Κερκύρᾳ Ἑραιῶν ἡ κατάστασις ἐπὶ Βενετοκρατίας· μετὰ τὴν ἔλευσιν δὲ τῶν δημοκρατικῶν Γάλλων οἱ Ἑραιοὶ ἀπήλαυσαν παντὸς ἀνεξαιρέτως πολιτικοῦ δικαιώματος καὶ ὁ ράβδινος ἐτέθη ἐν ἴση μοίρᾳ πρὸς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν δύο ἄλλων ἐν τῇ νήσῳ πρεσβευομένων θρησκευμάτων. Βλέπομεν δύμας ὅτι ἐπὶ τῶν αὐτοκρατορικῶν Γάλλων ὁ Κομμισάριος τῆς ἀστυνομίας τῶν Κορφῶν Νικόλαος Βορχλιώτης, ἐπειδὴ μερικοὶ φαντόβοι καὶ κακῆς ζωῆς ἀγριωποὶ κωφεύοντες εἰς τὴν φωνὴν τῆς φύσεως ἀποτολμῶσι νὰ βλάπτωσι καθ' ἔκαστην τοὺς Ἑραιούς, ἀναγκάζεται νὰ ἐπιτάσσῃ τὰ ἔξης τῇ 2 Οκτωβρίου 1808 ἔ. ν. ὅπου ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἔξης ρὰ μὴ ἥθελει ἥται τινάς, ὁ ὄποιος ρὰ τολμήσῃ ρὰ συγχίσῃ εἰς κάρέα τρόπον οὔτε μὲ ἔργα, οὔτε μὲ λόγια τὴν ἥσυχίαν καὶ ἀσφάλειαν τῶν ἀγριωπῶν ὅπου ὁμολογοῦντι τὴν Ιουδαικὴν θρησκείαν. Ἐπὶ τῆς ἀγγλικῆς προστασίας ἀπόλεσαν καὶ πάλιν τὰ πολιτικὰ δικαιώματα καὶ ἀπηγορεύθη αὐτοῖς τὸ μετέρχεσθαι τὸ δικηγορικὸν ἐπάγγελμα ἐπὶ δικαστηρίων. Μόνον μετὰ τὴν ἔνωσιν τῆς Ἑπτανήσου μετὰ τῆς Ἑλλάδος, ὅτε πᾶσα διάκρισις καὶ πᾶς φραγμὸς μεταξὺ πολιτῶν διαφόρων θρησκευμάτων ἀφρέθη, ἀνέκτησαν οἱ Ἑραιοὶ πάντα τὰ πολιτικὰ αὐτῶν δικαιώματα. Εἴθε δὲ τοῦ πολυτίμου τούτου προνομίου νὰ ποιῶσιν ἐν τῷ μέλλοντι χρῆσιν τοιαύτην, ἥτις νὰ ἔη ιδίᾳ μὲν ὀφέλιμος πρὸς τὴν Κέρκυραν, καθόλου δὲ σύμφωνος πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ τοὺς πόθους τῆς ὅλης Ἑλλάδος.

(42) Περὶ Νικόλαου Ἀρλιώτη καὶ τῶν χειρογράφων χρυσῶν αὐτοῦ ὑπὸ N. B. Μάνεση. Ἐν Κερκύρᾳ, 1873. σ. 11.

Διαγωνισμός Διηγήματος με θέμα:

“Μνήμη Ελλήνων Εβραίων Μαρτύρων Ολοκαυτώματος”

Μέχρι σήμερα έχουν δημοσιευθεί στο περιοδικό μας τα βραβευμένα διηγήματα των:

- Γεωργίου Μπριντάκη, Α' Βραβείο
- Τζένης Σιαμαλέκα, Β' Βραβείο
- Ηλία Τουμασάτου, Γ' Βραβείο
- Δέσποινας Φράγκου-Γκαϊδατζή, Έπαινος
- Σόλωνα Σολομών Έπαινος

Για πάντα κοντά τους

Της κας ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΣΑΜΑΡΑ

**ΕΠΑΙΝΟΣ ΤΟΥ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΥ ΔΙΗΓΗΜΑΤΟΣ
ΠΟΥ ΠΡΟΚΗΡΥΞΕ Η ΕΡΑ ΚΑΙ ΤΟ ΚΙΣΕ**

Ερχόμαστε πολλά χρόνια πίσω, την εποχή που το δικαίωμα των Εβραίων για συμμετοχή στον κοινωνικό βίο ήταν ανύπαρκτο λόγω της γενοκτονίας που γινόταν στην φυλή τους από τους Γερμανούς κατακτητές απ' όπου και αν περνούσε η μπότα τους.

O Οκτώβριος του 1940 βρήκε την ηρωίδα μας με το δίπλωμα της Ιατρικής και με την ειδικότητα της Γυναικολογίας στο χέρι. Εκείνη την ιστορική στιγμή ήρθε σε επικοινωνία με διακεκριμένο γιατρό, διευθυντή γυναικολογικής ιδιωτικής κλινικής στο κέντρο της Αθήνας, άριστα εξουπλισμένης με τα καλύτερα ποιοτικά εργαλεία για την

άρτια λειτουργία του χώρου. Την προσέλαβε λόγω ανάγκης επειδή τον επιστράτευσαν.

Η νεαρά γιατρίνα ανέλαβε το μεγάλο λειτουργημα με θρησκευτική ευλάβεια, με πεποίθηση στις γνώσεις της, με σεμνότητα και περίσκεψη. Η επιτυχία της κατά το πρώτο δοκιμαστικό στάδιο της δουλειάς της ενίσχυσε την θέλησή της και την αγάπη της για δράση

και προσφορά προς τις πάσχουσες γυναίκες ή τις μητέρες που νοσηλεύονταν στην κλινική. Βρισκόταν δίπλα τους κάθε στιγμή και τούτο υπήρξε μέρος της καταξίωσής της από τους ανθρώπους που την γνώρισαν. Η προσέλευση των πολλών γυναικών που γινόταν καθημερινά την χρονιά της ήμερα –νύχτα στο πόδι. Κόπωση δεν ένιωθε γιατί δεν υπήρχε ο χρόνος να σκεφθεί τον εαυτό της. Η επίβλεψη των γυναικών και των νεογέννητων ήθελε κίνηση και έννοια και όλες οι ευθύνες ήσαν στους ώμους της. Γρήγορα ανατράπηκε και η δυσπιστία του πρώτου καιρού προς το άτομό της από τον κόσμο λόγω της προκατάληψης που υπήρχε στη γυναίκα–γιατρό σπάνιο είδος για τότε.

Έδινε–έδινε και αυτό ήταν δύναμη γι' αυτήν.

Η επίσκεψη που δέχτηκε από γιατρό συνάδελφό της ήταν σύντομη και τα λόγια του βιαστικά γιατί ο χρόνος του ήταν πολύτιμος, ακόμη και το κλάσμα του.

– Έφερα την ανηψιά μου, όπως είχαμε συζητήσει είπε και έκανε τις συστάσεις. Σε παρακαλώ προστάτευσέ την. Φεύγω σήμερα για Ισραήλ. Την αποχαιρέτησε με καρδιακή χειραψία και το πρόσωπό του έλαμπε από ικανοποίηση και σιγουριά γι' αυτήν την εξαιρετική και σπάνια γυναίκα που είχε απέναντί του.

Έτσι και έγινε. Την κράτησε κοντά της τις δύσκολες τούτες στιγμές που περνούσαν οι Εβραίοι.

Φοιτήτρια της Φαρμακευτικής ήταν η κοπέλα. Είχε έλθει στην πρωτεύουσα από τη Λάρισα. Ακολούθησε αυτήν την επιστήμη για να δουλέψει πλάι στον πατέρα της, ο οποίος είχε Φαρμακείο στην πρώτη πόλη της Θεσσαλίας.

Άλλες, όμως οι βουλές του Θεού... τα πολιτικά γεγονότα την απέκλεισαν στην Αθήνα χωρίς να έχει τελειώσει τις σπουδές της.

Η διευθύντρια της φόρεσε αμέσως άσπρη ενδυμασία και την παρουσίασε στους εργαζόμενους της κλινικής σαν την Λέλα την καινούργια νοσοκόμα. Την αλήθεια την κράτησε σφραγισμένη στη ψυχή της.

Οι γνωριμίες της γιατρίνας αυξανόντουσαν με γοργό ρυθμό και η φήμη της είχε εξαπλωθεί πέρα από το λεκανοπέδιο της Αττικής. Αυτό έκανε πιο εύκολα τα πράγματα κατά την παρουσία της στο Β' Αστυνομικό τμήμα –το οποίο βρισκόταν στο φανάρι της Διογένους– σε κοντινή απόσταση από τη δουλειά της.

– Η μικρή με τις φασαρίες έχασε την ταυτότητά

της, είπε στον Διοικητή και τη σύστησε. Λέλα Αλ... το όνομά της.

Είχε μελετήσει πολύ το επίθετο με το οποίο θα βάπτιζε την προστατευόμενη της.

Σύντομα στα χέρια της βρέθηκε η καινούργια ταυτότητα με τα νέα στοιχεία. Ακόμα και στον υπεύθυνο Αστυνομικό δεν ανέφερε τα πραγματικά αίτια για την έκδοση της ταυτότητας.

Στον τοίχο που βρισκόταν επάνω από το προσκέφαλο του κρεβατιού της Λέλας κρεμάστηκε το εικόνισμα της Παναγίας. Έτσι το δωμάτιο της καινούργιας «Χριστιανικής νοσοκόμας»... εξοπλίσθηκε τέλεια χωρίς να στερεί σε κάτι από τα υπόλοιπα των εργαζομένων στον ίδιο χώρο. Υποψία μηδέν.

Η γιατρίνα θέλησε να βοηθήσει κ' άλλους 5-6 Εβραίους. Ήσαν όλοι ένα σόλι. Η μια γυναίκα από την οικάδα ήταν μαία στο επάγγελμα και ήξερε την υπεύθυνη της κλινικής. Με το θάρρος της γνωριμίας τους της ζήτησε στέγη. Ψυχούλα καθώς ήτανε δέχτηκε και τους παραχώρησε ένα δωμάτιο προς την πίσω πλευρά του κτηρίου. Μετά, όμως από λίγο καιρό κατάλαβε ότι το προσωπικό ψυλλιάστηκε την περίπτωση και χωρίς να χάσει χρόνο τους είπε:

– Δυστυχώς πρέπει να φύγετε για την ασφάλειά σας και το συμφέρον σας και τους εξέθεσε τις σκέψεις της.

Έτσι και έπραξαν οι άνθρωποι. Η γυναίκα στενοχωρήθηκε που δεν μπόρεσε να τους κρατήσει άλλο, να εξυπηρετήσει τους συνανθρώπους της αυτές τις δύσκολες στιγμές που περνούσαν.

Η μέριμνά της για τη Λέλα την Εβραιοπούλα ήταν θεμελιωμένη στη ψυχή της η οποία ήταν προικισμένη με αγάπη για κάθε άνθρωπο, για κάθε πλάσμα που υπήρχε γύρω της αλλά και σ' όλη την Οικουμένη.

Αυτή λοιπόν είναι η ηρωίδα μας, η γυναίκα που με κίνδυνο της ζωής της –γιατί η πόρτα της κλινικής ήταν συνέχεια ανοιχτή και ο κόσμος έμπαινε και έβγαινε και ως εκ τούτου υπήρχε ο κίνδυνος κάποιος να αναγνώριζε την νοσοκόμα– συνετέλεσε ώστε να σωθεί μια ψυχή.

Έτσι η Λέλα ξέφυγε από τη λίστα των δολοφόνων εγκληματιών του Β' Παγκοσμίου Πολέμου γιατί οι πνευματικοί ορίζοντες της προστάτιδάς της –γιατρίνας έφταναν στη σφαίρα της Συμπαντικής Αγάπης πιστεύοντας ότι πρέπει πάντα να είμαστε κοντά στους ανθρώπους.

Σημ: Τα γεγονότα είναι πραγματικά και η ηρωίδα –γιατρίνα είναι σήμερα 87 χρονών.

Η ηθική των σχηματισμένων κοινωνιών

Συνέχεια από τη σελ. 2

αδιαμόρφωτες κοινωνίες η αδικία και η ανηθικότης ήσαν άμεσες. Τις ζούσε με σφοδρό πάθος ο αδικούμενος και ο αδικήσας ήταν συγκεκριμένος. Τώρα πολύ από το «κακό» προέρχεται από ένα τόσο περίπλοκο οργανισμό, από μια τόσο αφηρημένη οργάνωση, που ο δράστης είναι σχεδόν αδιανόητος. Τότε η ευθύνη ήταν προσωπική, τώρα συλλογική· ο καλοπροαίρετος αδικημένος μπορεί να σκεφτεί ότι ίσως φταίει κι' αυτός. Γιατί –πού ξέρειμέσα σ' αυτή την δυσθεώρητη μηχανή, ίσως κι' αυτός να είναι ένα γρανάζι που συμβάλλει στην ανηθικότητα. Βεβαίως, η ευνομία δεν καλύπτει όλο το χώρο της ηθικής. Η ηθική συνείδηση εκτείνεται πέραν της δικαιοσύνης. Εν τούτοις, της αποστερεί πολλές σοβαρές προ-
κλήσεις και, κατά κάποιο τρόπο, ατροφεί.

ΑΠΟ ΜΙΑΝ ΆΛΛΗ ΑΠΟΨΗ, η καλά ωργανωμένη κοινωνία, όπως είναι η αστική, και ιδιαίτερα ο εντατικός ρυθμός της, πιέζει πολύ τον ψυχικό κόσμο του ατόμου. Υπάρχουν πολλοί εξωτερικοί περιορισμοί και πολλές πιέσεις, οι οποίοι σαν απρόσωποι επηρεάζουν με μια στυγνή και άγονη ψύχρα τον εσωτερικό κόσμο. Αντίθετα από ότι συνέβαινε στις αγροτικού τύπου κοινωνίες. Οπότε το άτομο, από οικονομία δυνάμεων, δεν επιδέχεται και τους εσωτερικούς περιορισμούς των ηθικών επιταγών, και επειδή αυτούς τους έχει στο χέρι του, τους εγκαταλείπει. Έτσι, σημειώνεται μια αποψίλωση από ηθικές αρχές και τελικά μια εσωτερική ερήμωση. Δεδομένου ότι και μ' αυτόν τον τρόπο η εξωτερική οργάνωση πα-

ραμένει –και μάλιστα έτσι ίσως ευδοκιμεί. Στην απόρριψη δε των ηθικών περιορισμών συμβάλλει και η ελαττωμένη αντίσταση του ατόμου, λόγω της εξαφανίσεως του προσώπου του, όπου θεμελιούται η αίσθηση της ευθύνης, μέσα στους πολυάνθρωπους αστικούς σχηματισμούς. Μέσα στη γιγαντιαία αστική οργάνωση εξαφανίζεται ο άνθρωπος σαν προσωπικότητα, γίνεται ένα μόριο. Στη δημοκρατία είναι ίσος με μια ψήφο, στο στρατό ίσος με ένα τουφέκι, στις συγκοινωνίες είναι ίσος με ένα εισιτήριο, τέλος, ένας αριθμός της στατιστικής. Αυτά σημαδεύουν την ύπαρξή του στη σύγχρονη οργάνωση. Άν δεν διαθέτει τα παραπάνω «προσόντα» είναι άχρηστος, αλλά κι' αν τα διαθέτει, ασήμαντος. Με τον εξαφανισμό του προσωπικού στοιχείου, αποδυναμώνεται και η αίσθηση της προσωπικής ευθύνης έναντι της κοινωνίας. Η οποία αντανακλά και επί της ευθύνης έναντι του Θεού. Και η αίσθηση της ευθύνης είναι το μεγάλο σχολείο της ηθικής συνειδήσεως. Κάτι βαθύτερο θα είχε στο νου του ο Αριστοτέλης, όταν, τη στιγμή που ο βασιλικός μαθητής του δημιουργούσε το οικουμενικό κράτος, έλεγε πως η πόλη δεν πρέπει να έχει παραπάνω από δέκα χιλιάδες πολίτες, ώστε ο ένας να γνωρίζει τον άλλον κατά πρόσωπο. Ο Πλάτων τους ήθελε πέντε χιλιάδες.

[Χρήστος Μαλεβίτσης (1927-1997). Κορυφαίος δοκιμογράφος, φιλόσοφος, μεταφραστής. Κρατικό Βραβείο δοκιμίου –Βραβείο Ακαδημίας Αθηνών. Κυριότερα έργα «Η εσωτερική διάσταση», «Η τραγωδία της ιστορίας», «Μάρτιν Χαϊντεγκερ», «Οι αγραυλούντες», «Εφημερία» κ.ά. Το παραπάνω κείμενο είναι από το δοκίμιο του *Οι ιστορικές προπτικές των ηθικού ανθρώπου* (Αθήνα, 1965), σελ. 13 κ.ε.]

Βιβλίο

ΘΩΜΑ ΕΞΑΡΧΟΥ:

Οι Εβραίοι στην Ξάνθη

(Ο κόσμος που χάθηκε αλλά δεν ξεχάστηκε)

(Εκδοση Πολιτιστικού Αναπτυξιακού Κέντρου Θράκης, 2001).

Αρκετοί καλοπροαιρέ-
χειρούν τα τελευταία
χρόνια να αποτυπώσουν
την εβραϊκή παρουσία σε
διάφορες περιοχές, στις
οποίες μετά το Ολοκαύ-
τωμα έχει εξαφανισθεί η
παρουσία αυτή. Η δυσκο-
λία που αντιμετωπίζουν
όλοι αυτοί οι ερευνητές
είναι η παντελής έλλειψη
στοιχείων που οφείλεται
στη συστηματική και
προγραμματισμένη από
τους Ναζί και τους συμ-
μάχους τους ολοκληρω-
τική καταστροφή κάθε
στοιχείου που μπορούσε
να αναφέρεται στους Ε-
βραίους.

Ο κ. Θ. Εξάρχου, που
με ιδιαίτερη ευσυνειδη-
σία, καταπιάστηκε με το
να συγκροτήσει ξανά την
ιστορία των Εβραίων
της Ξάνθης αντιμετώπι-
σε μία επιπλέον δυσκο-
λία. Όπως γράφει στον
πρόλογο του βιβλίου του:
«Έχω τονίσει και
άλλη φορά ότι η πόλη
μας είναι μία φτωχή πό-
λη σε πληροφοριακό υλι-
κό για τη «μικρή» ιστο-
ρία της. Αιτία: οι δύο

βουλγαρικές κατοχές,
1912-1919 η πρώτη και
1941-1944 η δεύτερη, οι
οποίες δεν ήταν απλές
στρατιωτικές κατοχές
αλλά συνδυάστηκαν με
σχέδια εθνοκάθαρσης
που εφαρμόστηκαν». Έτσι
ο συγγραφέας ανα-
γκάστηκε να αναζητήσει
αρχειακό υλικό κι εκτός
Ξάνθης.

Με αυτές τις εξ αντι-
κειμένου δυσκολίες ο κ.
Εξάρχου επετέλεσε το
σημαντικό έργο να συλ-
λέξει κάθε διαθέσιμο
στοιχείο, να σκύψει με
προσοχή πάνω από κάθε
πηγή πληροφόρησης, να
συγκεντρώσει οτιδήποτε
διάσπαρτο για να κατα-
λήξει στη συγγραφή του
βιβλίου του.

Με τις γνώσεις που α-
παιτούνται για τη σύντα-
ξη ενός ιστορικού πονή-
ματος, ο συγγραφέας κα-
τόρθωσε να αξιοποιήσει
κάθε στοιχείο που μπόρε-
σε να βρει ώστε να πα-
ρουσιάσει ένα βιβλίο που
αποβλέπει όχι μόνον
στην απόδοση της μνήμης
αλλά κυρίως στην αποτύ-
πωση της ιστορικής
πραγματικότητας ώστε
να μεταφερθεί στις επό-
μενες γενιές.

Το βιβλίο παρουσιάζει
ασφαλώς θεματικές α-
συμμετρίες ανάλογες με
την ποσότητα και την
ποιότητα των στοιχείων
που είχε στη διάθεσή του
ο συγγραφέας. Για το λό-
γο αυτό οι ασυμμετρίες
στην ύλη δεν πρέπει να
ξαφνιάσουν αφού αποτε-
λούν μία ακόμη απόδειξη
των δυσκολιών για πηγές
που συνάντησε ο Θ. Ε-
ξάρχου.

Τα δέκα πολύτιμα κε-
φάλαια του βιβλίου συ-

νοδεύονται από πλήθος
φωτογραφιών καθώς και
από τρία παραρτήματα
που εξετάζουν γενικότε-
ρα θέματα:

α) Αντισημιτισμός, β)
Αμφισβήτηση του Ολο-
καυτώματος (από τον
διεθνώς καταδικασθέ-
ντα Ρόζε Γκαρωντύ) και
γ) Προσκύνημα στο
Άουσβιτς από Ελληνικές
και ξένες προσωπικότη-
τες.

Κλείνοντας το εξαιρε-
τικά ενδιαφέρον αυτό
πόνημα αισθάνεσαι πόνο
για τον κόσμο των Ε-
βραίων της Ξάνθης που
χάθηκε τόσο απάνθρω-
πα. Αισθάνεσαι όμως
παράλληλα ικανοποίηση
γιατί ο Θ. Εξάρχου κα-
τόρθωσε να αναπαρα-
στήσει στις σελίδες του
βιβλίου του τη ζωή αυ-
τών των ανθρώπων – θυ-
μάτων του μεγαλύτερου
ομαδικού εγκλήματος
στην ιστορία της ανθρω-
πότητας.

Ανήκει η αναγνώριση
της πρόθεσης και του έρ-
γου που ο συγγραφέας ε-
πετέλεσε καθώς και η
πρωτοβουλία του Πολι-
τιστικού Αναπτυξιακού
Κέντρου Θράκης για την
έκδοση.

ΙΩΣΗΦ ΒΕΝΤΟΥΡΑ:

Τανάϊς

(Αθήνα: Εκδόσεις Γα-
βριηλίδη, 2001). Ποιητι-
κή σύνθεση εμπνευσμένη
κι αφιερωμένη στην τρα-
γωδία των Εβραίων της
Κοΐτης που χάθηκαν στη
θάλασσα κατά το Ολο-
καύτωμα: «στην ίδια ε-
κείνη θάλασσα / όπως τό-
τε που φρικαλέο γήγι-
σμα / τη νέκρωση με θαύ-
μα».

Λάβαμε επίσης:

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΗΣ ΙΣΠΑΝΙΑΣ:

Η Ισπανία και ο Ισπα- νικός Πολιτισμός στη Νοτιοανατολική Ευ- ρώπη

(Αθήνα, 2000). Πρακτικά
του Συνεδρίου με το ο-
μώνυμο θέμα, που διεξή-
χθη στην Αθήνα στις 2-5
Δεκεμβρίου 1998.

ΑΛΕΚΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ:

Κωσταλεξιώτικη Ντοπιολαλιά

(Λαμία: «Πνευματικές Σε-
λίδες», 2000). Μελέτη για
τα ιδιαίτερα χαρακτηρι-
στικά των γλωσσικών ι-
διώματος των χωριού Κω-
σταλέξη, της Ρούμελης.

Η Εταιρεία Μελέτης
Ελληνικής Ιστορίας εξέ-
δωσε και μας απέστειλε
τα παρακάτω βιβλία:

– Ambassador Henry
Morgentau: **Secrets of
the Bosphorus**.

– George Horton: **The
Blight of Asia**.

– Helen Koukkou:
**Ioannis Kapodistrias –
Roxandra Stourdza**.

– Nikos Martis: **The
Macedonians and the
contribution to Western
Civilization**.

– Κώστα Ιωάννου: **Η
Αλήθεια από τον Αρη και
Φενάκη και Σβάστικα**.

– Συνομοσπονδία Ε-
θνικών Αντιστασιακών
Οργανώσεων: **Εθνικές Α-
ντιστασιακές Οργανώ-
σεις 1941-1945**.

– Ευαγγέλου Τσιγαρά-
του: **Ποιά η Ομηρική
Ιθάκη**.

Επιστολές στα “Χρονικά”

Χριστιανικές Αρές κατά των Εβραιών:

Ο δικηγόρος κ. Γ. Σταραντζής – Αθήνα γράφει τα παρακάτω:

«Μηδείς οδυρόθω πταίσματα συγγνώμη γαρ εκ του τάφου ανέτειλε»

Ιωάννης Χρυσόστομος

Όλη τη Μεγάλη Εβδομάδα – εβδομάδα του Θείου Δράματος – ο εκκλησιαζόμενος χαιρεταὶ, απολαμβάνει τη θεσπέσια ποίηση των εκκλησιαστικών υμνογράφων αλλά και την άμετρη αρά, την κατακραυγή και την κατάρα κατά «των ανόμων Εβραιών», τους γεμάτους οργή και εμπάθεια αφορισμούς κατά τους «θεοκτόνους» έθνους.

Ανεξιλέωτη – κατά τους υμνωδούς – είναι η ευθύνη της φυλής αυτής για το Θείο Δράμα.

Αναριθμητες είναι οι κατάρες που ακούγονται μέχρι τη Μ. Παρασκευή εναντίον ενός ολόκληρου έθνους, το οποίο ενοχοποιείται συλλήβδην για τη θεοκτονία του Ιησού, του Ιησού της Αγάπης. Πέραν όμως από το γεγονός ότι η συλλογική ευθύνη για όλους τους Η-

θικούς Κάθικες της ανθρωπότητας και το Παγκόσμιο Ποινικό σύστημα είναι βάρβαρος θεσμός και εξωβελιστέος, είναι και ιστορικά άδικο, γιατί η δίκη του Ιησού και η εις θάνατον καταδίκη Του δεν ήταν έργο ολόκληρου του εβραϊκού λαού αλλά του Ιουδαϊκού Ιερατείου που συνέπραξε με τη ρωμαϊκή εξουσία, ενώπιον της οποίας παραπέμφθηκε τελικά ο Ιησούς και καταδικάστηκε σε θάνατο. Όταν δε δεχθούμε ότι η εμφάνιση του Ιησού στον κόσμο της Ιστορίας, η δημόσια δράση του και η λυτρωτική του θυσία ήταν έργο θείας αγάπης προς τον άνθρωπο και κατά θεία οικονομία προδιαγεγραμμένη και αποφασισμένη, τότε δεν καταλείπονται περιθώρια ομαδικής ή συλλογικής ενοχοποιήσεως και εθνικής ευθύνης ενός ολόκληρου έθνους. Με βαθύτατο και απέραντο σεβασμό προς τον ανυπέρβλητο Ιησού – το μεγάλο αιθώτης Ιστορίας – τα σεπτά Του Πάθη, με αγάπη πολλή προς την Ορθόδοξη και αγία Εκκλησία μας, με μελέτη πολλή του θέματος, έχω τη

γνώμη ότι οι Ορθόδοξες Εκκλησίες μας μαζί με όλες τις ορθόδοξες πανεπιστημιακές θεολογικές σχολές πρέπει να επανεξετάσουν τις κατάρες αυτές και να τις παραλείψουν οριστικά πλέον από την εκκλησιαστική υμνογραφία μας. Πρώτος ο ίδιος ο Ιησούς θέλησε την άφεση αμαρτιών εκείνων που συνέπραξαν στη διώξη και στη σταύρωσή Του ειπών τα θεία λόγια «Πάτερ άφες αυτοίς, ου γαρ οίδασι τι ποιούσιν!» Μέσα στους χριστιανικούς ναούς της αγάπης, της συγγνώμης και της καταλλαγής, μέσα στην Αγία Ορθόδοξη Εκκλησία μας, που ο Ιησούς προσφέρει το σώμα και το αίμα Του ακόμα και στους εχθρούς Του «εις άφεσιν αμαρτιών», δεν έχουν – νομίζω – θέση οι κατάρες, οι αρές και οι αφοριστικές καταφορές κατά των Εβραιών.

Μετά την Ανάστασή Του η ίδια εξάλλου υμνογραφία καλεί σε συνεορτασμό τους «νηστεύσαντες και μη νηστεύσαντες», καλεί όλους τους λαούς της γης να λαμπρωθούν! Τη βαθιά οδύνη της υμνογραφίας για τη θεο-

κτονία, τις κατάρες κατά του ένοχου «δισεβούς» έθνους διαδέχονται ο θείος γλυκασμός της καταλλαγής και η θεία συγγνώμη της Ζωηφόρου Αναστάσεως, ένεκα της οποίας τα Πάντα «πελήρωται φωτός», ακόμα και τα «καταχθόνια». Μέσα σ' αυτή την πλημμυρίδα του φωτός της Αναστάσεως, θριαμβευτικά ο υμνογράφος καλεί όλους τους λαούς της γης σε παγκόσμια κοινωνία συναδελφώσεως και αγάπης.

«Δεύτε λαμπρυνθώμεν λαοί»!!!

Όλοι οι λαοί, επομένως και το «θεοκτόνο» έθνος καλείται – συγχρούμενο πλέον – σε νέα κοινωνία αγάπης και συναδελφώσεως. Νομίζω ότι θα οδυνάται ο Ιησούς και περίλυπος θα είναι η ψυχή Του έως συντελείας του αιώνος εφόσον σταυρώνυμε συλλήβδην τους Εβραίους για τη δική Του Σταύρωση και οι κατάρες της υμνογραφίας μας επαναλαμβάνονται εναντίον τους εις τους αιώνες των αιώνων! Η Ανάσταση όμως είναι η γιορτή της παγκόσμιας καταλλαγής».

“CHRONIKA”

Organ of the Central Board of Jewish Communities in Greece

36, Voulis Str., 105 57 Athens , Greece, Tel.: ++301-32 44 315, fax: ++301-33 13 852

e-mail: hhkis@hellasnet.gr Web site: www.kis.gr

Summary of the Contents of issue 174, vol. 24

July - August 2001

✓ In his article titled “**The morality of formed societies**”, when the Greek scholar Christos Malevitsis refers to the Jews, he mentions that Moses brought to them the Word of God and created an organized and active social body in the dry desert land.

✓ In his **study on minorities**, the teacher of the Greek Nation Adamandios Korais (1748-1833), who was influenced by the philosophers of the Age of Enlightenment, had requested the cease of violent actions against Jews, for he considered them completely alien to the spirit of Christianity.

✓ We publish a reprint of the historic study by Ioannis Romanos (1836-1892), titled “**The Jewish Community of Corfu**” published in Athens in 1891.

✓ We publish a short story by Vassiliki Samara, titled “Always by their side”, which was awarded a prize in

the **anti-racial competition** announced by the Greek State Radio and the Central Board of Jewish Communities in Greece, in the “Memory of Greek Jews Martyrs of the Holocaust”.

✓ The issue closes with **letters to the editor** and book **presentations**.

(Translation: Rebecca Kamhi)

% &
ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ:
ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟ
ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΕΚΔΟΤΗΣ - ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ:
Ο Πρόεδρος του Κ.Ι.Σ. ΜΩΥΣΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΗΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΓΡΑΦΕΙΩΝ:
Βουλής 36 • 105 57 ΑΘΗΝΑ Τηλ. 32.44.315-8
E-mail: hhkis@hellasnet.gr
Internet site: <http://www.kis.gr>

Τα ενυπόγραφα άρθρα εκφράζουν
τις απόψεις των συγγραφέων τους.

ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:
Πολιτικά Θέματα ΕΠΕ, Υψηλάντου 25 Αθήνα, τηλ.: 72 18 421
Διανέμεται Δωρεάν

